

ИСТРАЖУВАЧКИ ИЗВЕШТАЈ

ЖЕНСКО ПРЕТПРИЕМНИШТВО

СОЦИЈАЛНО ПРЕТПРИЕМНИШТВО

СОЦИЈАЛНИ ИНОВАЦИИ

Проектот „ФЕМТЕРПРАЈЗ - Поттикнување на создавање на социјални претпријатија преку јакнење на претприемачкиот потенцијал на младите жени“ финансиран од прекуграничната програма Интеррег-ИПА „Бугарија - Поранешна Југословенска Република Македонија“ 2014-2020

Сегашниот истражувачки извештај кој ги сумира истражувањата беше подготвен од страна на Camp Bulgaria Ltd. на барање на невладината организација Viva Pautalia - Корисник во рамките на проектот „ФЕМТЕРПРАЈЗ - Поттикнување на создавање на социјални претпријатија преку зајакнување на претприемачкиот потенцијал на младите жени“ финансиран од Интеррег-ИПА Програмата за прекугранична соработка „Бугарија - Поранешна Југословенска Република Македонија“ 2014-2020.

2017 г.

Viva Pautalia

ИСТРАЖУВАЧКИ ИЗВЕШТАЈ

ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ	4
ЦЕЛ, ПРИЧИНА И ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ	5
ВОВЕД	7
Главни цели на социолошкото истражување	7
Целни групи	7
ГЕОГРАФСКИ ОПСЕГ	8
ПРИМЕНЕТИ ИСТРАЖУВАЧКИ МЕТОДИ И ГЛАВНИ ИСХОДИ	8
Идентификација на членовите на основачите на мрежата FEMTERPRISE	8
ДЕСК-ИСТРАЖУВАЊЕ	9
МЕТОДИ ЗА КВАЛИТЕТ	10
РАБОТНИ ХИПОТЕЗИ	12
Клучни дефиниции	13
АНАЛИЗА НА РЕЛЕВАНТНИТЕ СТАТИСТИЧКИ, ДЕМОГРАФСКИ И СЕКУНДАРНИ ПОДАТОЦИ ЗА СОЦИЈАЛНОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО И СОЦИЈАЛНИТЕ ИНОВАЦИИ СО ФОКУС НА ЖЕНСКОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО	18
АНАЛИЗА НА КЛУЧНИТЕ ПОЛИТИЧКИ И ПРАВНИ ДОКУМЕНТИ, ПОВРЗАНИ СО СОЦИЈАЛНОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО, ЖЕНСКОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО И СОЦИЈАЛНИТЕ ИНОВАЦИИ	34
АНАЛИЗА НА РЕГИОНАЛНИ И НАЦИОНАЛНИ ВЕБ-СТРАНИЦИ ФОКУСИРАНИ НА СОЦИЈАЛНОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО, ЖЕНСКОТО ПРЕТПРИЕМНИШТВО И СОЦИЈАЛНИТЕ ИНОВАЦИИ ИЛИ КОИ ИМААТ ЗА ЦЕЛ ДА ПОДДРЖАТ СОЦИЈАЛНИ / ЖЕНСКИ ПРЕТПРИЕМАЧИ НА ПОЧЕТОКОТ НА СОПСТВЕН БИЗНИС	43
АНАЛИЗА НА ПОСТОЈНИТЕ И ПОТЕНЦИЈАЛНИТЕ МОЖНОСТИ ЗА ВОСПОСТАВУВАЊЕ НА СОЦИЈАЛНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО ПРЕКУГРАНИЧНИОТ РЕГИОН НА РЕПУБЛИКА БУГАРИЈА И ПЈР МАКЕДОНИЈА	47
ПРИСТАП ДО ИНФОРМАЦИИ	56
ЗАКЛУЧОК	56

Основни информации

Вива Пауталија Асоцијација, како партнер на проектот №2 (ПП2) во проектот „ФЕМТЕРПРАЈЗ - Поттикнување на создавање социјални претпријатија преку зајакнување на претприемачкиот потенцијал на младите жени“ финансиран од Интеррег-ИПА „Бугарија - Поранешна Југословенска Република Македонија“ прекугранична програма 2014-2020 со Договор за субвенции № РД-02-29-221/17.10.2016.

Асоцијацијата Вива Пауталија е непрофитна организација основана во 2008 година во Кустендил, Бугарија. Нејзиниот обем на компетенции вклучува развој, имплементација и трансфер на одржливи иновативни модели, методи и услуги со цел зајакнување на граѓанското општество, родова еднаквост, регионален идентитет, културна и еколошка разновидност, економски и социјален развој и да се зголеми одржливото користење на ресурсите. Организацијата игра активна улога во решавањето на проблемите на обесправените и маргинализираните поединци и промовирањето на еднаквоста помеѓу жените и мажите преку воведување на иновативни модели во неформалното образование и социјалната поддршка на национално и меѓународно ниво.

Информации за земјата

Според Акциониот план за претприемништво на ЕЗ 2020, жените сочинуваат 52% од вкупното европско население, но само 34,4% од самовработените во ЕУ и 30% од стартните претприемачи. Како што беше објавено во статистичките податоци на ЕК за жени претприемачи во Европа, процентот на женски претприемачи во вкупната активна работна сила (стапка на претприемништво) е 8% во Бугарија и 10% во ПЈРМ (2012).

Женската креативност и претприемачкиот потенцијал се недоволно искористен извор на економски раст и работни места, кои понатаму треба да се развиваат и промовираат меѓу потенцијалните инвеститори во прекуграничниот регион на Бугарија и ПЈРМ. При основањето и водење бизнис, жените во двете земји се соочуваат со повеќе тешкотии од мажите, главно во пристапот до финансии, обука, вмрежување и усогласување на бизнисот и семејството.

Тешкотиите со кои се соочуваат бугарските и македонските претприемачи често се поврзани со недостиг на пристап до финансии и информации, вклучувајќи алатки за мрежно поврзување и навигација во правната и регулаторната рамка на претприемништвото, дефицит на знаење и вештини за управување и ниско ниво на поддршка од ментори. Јавните услуги за поддршка не се од потребниот квалитет и не ги достигнуваат сите оние што имаат потреба. Исто така, постои распространета култура која не ги слави успешните (женски) претприемачи како позитивни модели.

Ситуација во секторот

Постои итна потреба да се создадат можности за труд за жените во пограничниот регион, вкл. поттикнување на започнување бизнис и самовработување. Социјалните претпријатија се важни двигатели на инклузивно отворање работни места и социјални иновации. Тие генерираат одржливи работни места и покажаа поголема отпорност на кризата од општата економија. Социјалните претприемачи се иноватори, внесуваат социјално вклучување и придонесуваат за постигнување на целите на стратегијата на ЕУ2020.

Ефективната поддршка на женските претприемачи во граничниот регион БГ-ПЈРМ се состои од примена на холистички пристап кој ги интегрира суштествените елементи како менаџмент тренинг, тренинг на ментори и вмрежување со врсници, инвеститори и клиенти. Потенцијалните жени претприемачи треба да бидат свесни за програмите за поддршка на бизнисот и можностите за финансирање.

Цели, намери и очекувани резултати

ФЕМТЕРПРАЈЗ ќе воспостави поддршка и креативна средина за 30 млади женски претприемачи за успешно поставување на сопствени претпријатија и да обезбеди иновативни, одржливи решенија за социјалните и еколошките прашања во пограничниот регион. Проектот предвидува повеќекратно заедничко онлајн и офлајн зајакнување на капацитетите, вмрежување, интервенции за подигање на свеста и промовирање за постигнување и одржување на позитивното влијание врз најмалку 3000 претставници на целните групи и обезбедување долготрајна деловна соработка во регионот.

Општа цел

Главната цел на проектот ФЕМТЕРПРАЈЗ, чиешто деловно истражување е дел, е како што следува:

Да се подобрат условите за развој на бизнисот во прекуграничната област со примена на иновативен неформален пристап за зајакнување на претприемачкиот капацитет на женски претприемачи на возраст од 18-29 години и поттикнување на создавањето на социјални претпријатија.

Специфичните цели на проектот се следните:

- 1) Да се воспостави одржлива прекугранична ФЕМТЕРПРАЈЗ мрежа на жени-претприемачи;
- 2) Да се зајакне претприемачкиот капацитет и да се создадат можности за професионална и социјална реализација на млади женски претприемачи;

- 3) Да се развие иновативна, одржлива и поддржувачка онлајн алатка за градење на капацитетите, менторство и вмрежување помеѓу женски претприемачи, ментори, клиенти и потенцијални инвеститори од прекуграничниот регион;
- 4) Да се поттикне создавањето на женски социјални претпријатија во регионот;
- 5) Да се промовира претприемачката култура и социјалното претприемништво.

Намера

Намерите на истражувањето се како што следува:

- Да се развие прашалник за откривање на претприемачки потенцијал кај жени на возраст од 18-29 години;
- Да се развие истражувачка методологија која ќе овозможи спроведување на социолошко истражување во Бугарија и во ПЈРМ;
- Да се истражат, идентификуваат и регрутираат основачките членови на мрежата на ФЕМТЕРПРАЈЗ: 30 жени со претприемнички потенцијал на возраст од 18-29 години од граничната област БГ-ПЈРМ, давајќи им приоритет на невработените, НЕЕТ, самохрани мајки итн; 10 ментори: успешни бизнисмени/социјални претприемачи; 20 засегнати страни - потенцијални инвеститори, креатори на политики, бизнис структури, претставници на невладини организации итн.
- Да се потенцираат потенцијалните деловни можности за создавање на социјални претпријатија во пограничниот регион на Бугарија и ПЈРМ.

Резултати кои треба да се постигнат

- Развој на 1 прашалник за откривање на претприемачки потенцијал
- Развој на 1 методологија за истражување
- Идентификација на 60 членови на ФЕМТЕРПРАЈЗ мрежата и вклучување во Мрежата на жени претприемачи ФЕМТЕРПРАЈЗ како основачки членови;
- Идентификација на бизнис можности за креирање на социјални претпријатија во пограничниот регион на Бугарија и на ПЈРМ
- Елаборирање на 1 извештај за истражување, кој вклучува и лесна верзија.

Вовед

Првиот дел од извештајот во кратки црти ја претставува методологијата на истражувањето која се користи за собирање на податоци и ги опишува главните инструменти кои се применуваат за време на спроведувањето на истражувањето.

Главни цели на социолошкото истражување

- Да се истражат и да се идентификуваат најспособните членови за да се постават темелите на мрежата на ФЕМТЕРПРАЈЗ во прекуграничниот регион на Бугарија и Македонија. Мрежата има за цел да биде иновативна, одржлива и поддржувачка алатка за градење на капацитетите, менторирање и вмрежување меѓу женски претприемачи, ментори, клиенти и потенцијални инвеститори од прекуграничниот регион.
- Да ги истражи темелно постојните и потенцијалните можности за воспоставување на социјални претпријатија во прекуграничниот регион со цел да се запознаат главните потреби, проблеми и можни решенија за зајакнување на претприемачкиот капацитет на женски претприемачи на возраст од 18-29 години и поттикнување на создавањето на социјални претпријатија.
- Да ги истражи, анализира и спореди предизвиците, потребите и можностите за развој на женското претприемништво во регионот. Резултатите од студијата понатаму ќе се применуваат во проектот во насока на јакнење на претприемачкиот капацитет и поттикнување можности за професионална и социјална реализација на млади женски претприемачи од регионот преку примена на иновативен и неформален пристап.

Целни групи

- 1) Млади жени со претприемнички потенцијал на возраст од 18-29 години од прекуграничниот регион на Бугарија и ПЈРМ;
- 2) Успешни социјални претприемачи од Бугарија, ПЈРМ и другите земји на ЕУ да дејствуваат како доброволни ментори, женски претприемачи, локални и регионални работници, по можност од прекуграничниот регион на Бугарија и ПЈРМ;
- 3) Локални и регионални чинители, бизнисмени, инвеститори, невладини организации, креатори на политики, медиумите по можност од прекуграничниот регион на Бугарија и ПЈРМ.

Целта на студијата беше да се има приближно еднаков број на учесници од секоја од целните групи од двата дела на границата БГ-ПЈРМ.

Географски опфат

Иако истражувањето не претендира претставување, социолошките истражувања имаа за цел да ги опфатат испитаниците и бизнис можностите на целата гранична област БГ-ПЈРМ.

Пограничната област на бугарска страна опфаќа две области НУТС III - Благоевград и Кустендил (52,5% од програмската област ЦБЦ), која опфаќа 23 општини, 462 населени места и население од 452.973 лица (46,2% од вкупната популација на програмската област, 6,2% од населението во земјата):

- Област Благоевград: 14 општини - Банско, Белица, Благоевград, Гоце Делчев, Гармен, Кресна, Петрич, Разлог, Сандански, Сатовча, Симитли, Струмиани, Хаџидимово, Јакоруда;
- Област Кустендил: 9 општини - Бобовдол, Бобошево, Дупница, Кочериново, Кустендил, Невестино, Рила, Сапарева Бања, Треклиано.

Пограничната област на Поранешната југословенска Република Македонија ги опфаќа североисточните, источните и југоисточните статистички региони на НУТС III (47,5% од програмската област, 33,4% од земјата), составена од 27 општини, 597 населени места и население од 527.402 лица (53,8% од вкупната популација на програмската област, 25,6% од населението во земјата):

- Североисточен регион: 6 општини - Кратово, Крива Паланка, Ранковце, Куманово, Липково и Старо Нагоричане;
- Југоисточен регион: 10 општини - Валандово, Гевгелија, Богданци, Дојран, Радовиш, Конче, Струмица, Босилово, Василево и Ново Село;
- Источен регион: 11 општини - Берово, Пехчево, Винаца, Кочани, Чешиново-Облешево, Зрновци, Пробиштип, Штип, Карбинци, Делчево и Македонска Каменица.

Истражувачки методи применети и главни исходи

Следните методи се применети при спроведувањето на социолошкото истражување со цел да се постигнат целите на истражувањето:

Идентификација на членовите на основачите на мрежата ФЕМТЕРПРАЈЗ

Целта на оваа фаза беше да се истражат, да се идентификуваат и регрутираат основачките членови на мрежата на ФЕМТЕРПРАЈЗ: 30 жени со претприемнички потенцијал на возраст од 18-29 години од граничната област БГ-ПЈРМ, давајќи им приоритет на невработените, НЕЕТ, самохрани мајки итн.; 10 ментори: успешни бизнисмени/социјални претприемачи; 20 засегнати страни - потенцијални инвеститори, креатори на политики, деловни структури, претставници на невладини

организации итн. Идентификацијата на основачите на мрежата на ФЕМТЕРПРАЈЗ беше спроведена во две фази:

Фаза 1 - Идентификација на 30 млади жени (поделени подеднакво во Бугарија и Македонија) на возраст од 18-29 години врз основа на професионално разработен прашалник за откривање на претприемачки потенцијал. Прашалникот за откривање на претприемачкиот потенцијал кај жените на возраст од 18-29 години ги зема предвид личните квалитети на потенцијалните кандидати во поглед на обезбедување на млади жени со голема мотивација за успех и со тоа да се обезбеди одржливост на резултатите од проектот. Приоритет им беше даден на невработените, НЕЕТ, самохрани мајки итн. Прашалникот беше широко распространет во прекуграничниот регион на БГ-ПЈРМ со цел да им се даде поголема шанса на сите локални млади жени да учествуваат во анкетата, потоа, оние со највисоки оценки беа избрани и контактирани лично, и ќе бидат вклучени понатаму во спроведувањето на проектот.

Фаза 2 - Идентификација на експерти - 10 ментори и 20 засегнати страни (поделени подеднакво во Бугарија и Македонија) да учествуваат како основачки членови на мрежата ФЕМТЕРПРАЈЗ. Експертите се избрани главно според нивниот профил на кариерата, нивната подготвеност да ја поддржат локалната заедница во решавањето на постоечките социјални/еколошки проблеми и нивната мотивација за поддршка на младите претприемачи на почетокот на нивните кариери за социјални претпријатија. Листа со потенцијални локални експерти - успешни бизнисмени/социјални претприемачи; потенцијални инвеститори, креатори на политики, деловни структури, претставници на невладини организации и сл., беа направени, потоа сите тие беа контактирани лично и поканети да бидат вклучени во проектот. Откако беа вклучени, тие беа истражувани понатаму со помош на длабоко социолошко интервју.

Резултати:

- 30 млади жени со претприемнички потенцијал на возраст од 18-29 години од граничната област БГ-ПЈРМ се идентификувани и успешно вклучени во проектот. Сите тие учествуваа во социолошкото истражување со одговарање на прашањата од социолошкото интервју.
- 10 ментори: успешни бизнисмени/социјални претприемачи и 20 заинтересирани страни - потенцијални инвеститори, креатори на политики, деловни структури, претставници на невладини организации итн. Поделени подеднакво на двете страни на границата беа идентификувани и успешно вклучени во првата фаза од проектот - социолошко интервју.

Деск-истражување

Примената на овој метод **резултираше** со акумулирање на следните социолошки податоци:

- Беа изработени клучните дефиниции.
- Анализа на релевантни статистички, демографски и секундарни податоци за социјално претприемништво и социјални иновации со фокус на женското претприемништво, кои се однесуваат на истражуваните општини и податоците на национално ниво за двете земји. Временската рамка на истражуваните документи беше 2011-2016.

- Идентификација и анализа на релевантни политички и стратешки документи на регионално, национално и европско ниво во последните пет години - 2011-2016. Беа идентификувани и анализирани сите клучни политички и правни документи поврзани со социјалното претприемништво, женското претприемништво и социјалните иновации, во врска со тоа до кој степен овие документи ги задоволуваат потребите на реалните проблеми поврзани со воспоставувањето на социјално претприемништво, особено оние што ги водат женски.
- Идентификација и анализа на регионалните и националните веб-страници се фокусираа на истражуваниот социјален феномен - социјално претприемништво, женско претприемништво и социјални иновации или имање за цел да се поддржат социјални/женски претприемачи на почетокот на сопствен бизнис. Целта на анализата беше различна и веќе функционалните пристапи за комуникација и визуелизација на информациите (кои информации се однесуваат на изнаоѓање решение за одредени проблематични ситуации), како и информации за младите, женските или социјалните претприемачи.

Документите користени за деск-истражување се избрани врз основа на следниве критериуми:

1. За идентификација на политичките, стратешките и правните документи, беше спроведено детално истражување на веќе постоечките документи од овој тип. Анализата на документите беше направена во светло на следните истражувачки прашања - како се разгледуваат концептите на „социјално претприемништво“, „женско претприемништво“ и „социјални иновации“ на европско, национално и регионално ниво; кои се мерките за нивно зајакнување и како се спроведуваат/применуваат мерките; кои се одговорните институции/кои се одговорните актери и кои функции и одговорности ги имаат; дефиниции, итн.
2. Документи за анализа на статистички и секундарни информации - изборот на документи бара собирање на статистички податоци од годишните извештаи за националната статистика, фактички информации од националниот попис, секундарни податоци од други социолошки истражувања за истата тема, од извештаи, анализи и други релевантни демографски, статистички и социолошки информации.
3. Избор на интернет-страници и други онлајн информации во врска со проблемите на „социјално претприемништво“, „женско претприемништво“ и „социјални иновации“ со национален или регионален опсег. Веб-сајтовите беа избрани преку пребарување на интернет користејќи пребарувачи и преку разни достапни линкови и референци. Изборот на веб-страниците беше базиран на пребарување на следните клучни дефиниции: „претприемништво“, „социјално претприемништво“, „женско претприемништво“ и „социјални иновации“. При пребарување, главните критериуми се базираа на целите на интернет страницата, нејзината публика, автор или организација која го администрира, фокусот и форматот, како и ресурсите за комуникација што ги користи.
4. Временска рамка: документите опфатени со деск-истражувањата вклучуваат период 2011-2016.
5. Територијален опсег: европски, национален и регионален опфат.

Методи за квалитет

Главниот метод на квалитет користен во истражувањето беше длабинското социолошко интервју.

Резултати:

- Беа спроведени 30 длабински интервјуа со идентификуваните млади жени на возраст од 18 до 29 години од прекуграничниот регион. Тие даваат јасни информации за проблемите, потребите и предизвиците на целната група во врска со отпочнување на сопствен бизнис во регионот, а особено социјално претпријатие кое се занимава со жени. Тие, исто така, посочуваат кои се најчестите социјални и еколошки проблеми кои би можеле да се решат со помош на социјалното претприемништво и да ги нагласат локално специфичните деловни можности за регионот. Собраните податоци им овозможуваат на социолошкиот тим да ги типологизира клучните проблеми, како и да ги истакне можните решенија. Посебно внимание се посветува на потребата од добивање на поддршка преку вмрежување и навигација на правната и регулаторна рамка на претприемништвото, дефицит на знаење и вештини за управување и оскудна или отсутна поддршка од ментори.
- 30 длабински интервјуа со експерти - 10 ментори и 20 засегнати страни (поделени подеднакво во Бугарија и Македонија) избрани да учествуваат како основачки членови на мрежата ФЕМТЕРПРАЈЗ. Целта на социолошките длабоки интервјуа со експертите е да се открие мислењето на експертите за тоа кои се главните проблеми, потреби и потенцијали за создавање на социјални/женски претпријатија во прекуграничниот регион. Друга цел е да се откријат регионалните специфични деловни можности, а особено можностите за започнување бизнис кој го водат жени. Интервјуата со експертите го испитуваат мислењето на експертот за тоа каков вид на поддршка треба да се обезбеди за младите жени со претприемачки потенцијал во регионот со цел да се создаде успешен и одржлив сопствен бизнис и со тоа да се подобри претприемачкиот потенцијал во регионот.

Фокусот на квалитативните социолошки методи им овозможува на социолошката екипа да собере подетални и прецизни информации за истражуваните проблеми со кои ќе се обезбеди подготовка на длабинска анализа на постојните и потенцијалните можности за основање на социјални претпријатија во прекуграничниот регион на Република Бугарија и ПЈР Македонија. Комбинацијата на трите методи има двојна улога: прво, овозможува најдобар избор на основачите на мрежата на ФЕМТЕРПРАЈЗ; второ, овозможува собирање на комплетни и целосни информации, како од документи, така и од испитаници. Друга предност од комбинацијата на методите е тоа што овозможува да се направи типологија на откриените проблеми, потреби и потенцијали, како и да се истакнат некои решенија што треба да се употребат во пракса. Сите интервјуа истовремено беа направени од истражувачкиот тим на двата дела на границата.

Регрутирањето на учесниците во длабинските интервјуа се базираше на следниве критериуми:

1. Регрутирање на 30 жени со претприемнички потенцијал на возраст од 18-29 години од граничната област БГ-ПЈРМ

Главните критериуми за идентификација на младите жени се следните: 1) присуство на претприемачки потенцијал, 2) возраст 18-29 години; 3) занимање во прекуграничниот регион на

БГ-ПЈРМ. Приоритет беше даден на невработените, НЕЕТ, самохрани мајки, претставници на малцинства итн.

Идентификацијата на 30-те млади жени се базира на резултатите од развиениот за таа цел „Прашалник за откривање на претприемачки потенцијал“ кој обезбедува транспарентен, фер и кохерентен избор. Прашалникот беше широко распространет со цел да им се овозможи на сите млади жени од регионот да учествуваат во анкетата. Младите жени по можност се делумно распоредени - 15 од прекуграничниот регион на Бугарија и 15 од прекуграничниот регион на ПЈРМ. Откако беа избрани сите тие беа контактирани, интервјуирани и вклучени во проектот.

2. Регрутирање на 30 експерти од прекуграничниот регион

- 10 доброволни ментори - успешни бизнисмени, претприемачи и/или социјални претприемачи; Треба да се направат посебни напори за да се идентификуваат социјалните претпријатија предводени од жени од разни групи, вклучувајќи различни класи, раси, етнички групи, имиграциски статуси, нивоа на способности, сексуалност и родова перспектива.
- 20 засегнати страни - потенцијални инвеститори, креатори на политики, бизнис структури, претставници на невладини организации итн.;

Главните критериуми за вработување на експертите - ментори и засегнатите страни беше нивниот професионален профил, искуство и потенцијал за обезбедување квалитетен придонес за постојните деловни можности за создавање прекугранични социјални претпријатија. Регрутирањето на експерти е клучна фаза, бидејќи менторите и засегнатите страни играат значајна улога во процесот на промена на перцепцијата на претприемачите преку практична и позитивна комуникација за нивните достигнувања, нивната вредност за општеството и можностите за создавање нов социјален бизнис како дестинација во кариерата. За да се постигне ова, мора да се интензивира нивната видливост, како примери, земајќи ги предвид разновидноста на претприемачки профили и патеки до успех. Понатаму, видливоста на успешните професионалци им покажува на учесниците на проектот дека имаат шанси за успех во избраната кариера. Поради оваа причина, развиена е примарна листа со потенцијални експерти кои се обидуваат да ги опфатат водечките експерти од различни сектори (општина, невладини организации, бизнис, бизнис-инкубатори, нови претпријатија и др.) на национално/регионално ниво, а по контактирањето со нив, тие дополнително беа замолени да дадат препорака за друг експерт со сличен профил. Откако ќе бидат избрани, тие беа интервјуирани и понатаму вклучени во проектот.

Работни хипотези

Ова се главните работни хипотези кои социолошките истражувања имаат за цел да ги докажат преку нејзината имплементација.

- 1) Поради спецификите на прекуграничниот регион на Бугарија и Македонија, постојат специфични деловни можности за развој на социјални претпријатија;
- 2) Поради спецификите на прекуграничниот регион на Бугарија и Македонија, постојат специфични социјални/еколошки проблеми кои можат успешно да се решат со помош на развојот на социјалните претпријатија во регионот;
- 3) Младите жени во прекуграничниот регион се наоѓаат во нерамноправна позиција во споредба со мажите/луѓето од поразвиените региони во двете земји, во поглед на пристапот до можности за бизнис, за основање на сопствен бизнис;
- 4) Постои потреба за зајакнување на претприемачкиот потенцијал и создавање можности за труд за жените преку развој на женски социјални претпријатија во прекуграничниот регион;
- 5) Женската креативност и претприемачкиот потенцијал се недоволно искористен извор на економски раст и работни места, кои треба понатаму да се развиваат и промовираат меѓу потенцијалните инвеститори во прекуграничниот регион преку развој на социјални претпријатија;
- 6) Јавните услуги за поддршка не се од потребниот квалитет и не ги задоволуваат потребите на женските претприемачи почетници;
- 7) Тешкотиите со кои се соочуваат бугарските и македонските женски претприемачи често се поврзани со недостиг на пристап до финансии и информации, вклучувајќи алатки за мрежно поврзување и навигација за правната и регулаторната рамка на претприемништвото, дефицит на знаење и вештини за управување и недостаток или отсуство на менторска поддршка;
- 8) Младите жени и лицата од маргинализираните групи од прекуграничниот регион имаат потенцијал да започнат свој сопствен социјален потфат кога ќе имаат ефективна поддршка во форма на холистички пристап кој ги интегрира суштествените елементи како менаџмент тренинг, менторска обука и вмрежување со вршници, инвеститори и клиенти како и да бидат свесни за програмите за поддршка на бизнисот и можностите за финансирање;
- 9) Постои потреба од промоција на претприемачката култура и социјалното претприемништво во регионот спротивно на распространетата култура која не ги прославува успешните (женски) претприемачи како модели за следење;

Клучни дефиниции

Анализата тргнува од една од најпопуларните дефиниции за „социјално претпријатие“ во современата наука дадено од J. Gr. Dees¹, во комбинација со институционалната дефиниција дадена од Европската комисија.

Dees го анализира феноменот „социјално претприемништво“ во врска со терминот „претприемништво“, бидејќи тие потекнуваат од истиот корен, но ги истакнуваат главните разлики што го даваат „социјалното“ значење на социјалното претприемништво. Според тоа значење, постојат шест главни елементи кои постојано го обележува претприемништвото како социјално:

¹ Dees, Gregory J., 2001. Значењето на „Социјално претприемништво“

1) **Социјалните претприемачи се агенти за промена во социјалниот сектор.** Тие се реформатори и револуционери со општествена мисија, бидејќи прават фундаментални промени во начинот на кој работите се прават во социјалниот сектор. Она што е типично за нив е тоа што тие ги напаѓаат основните причини за проблеми, наместо едноставно да ги третираат симптомите; тие често ги намалуваат потребите, а не само да ги задоволат; тие настојуваат да создадат системски промени и одржливи подобрувања; иако тие можат да дејствуваат на локално ниво, нивните акции имаат потенцијал да ги стимулираат глобалните подобрувања во одбраните арени, без разлика дали тоа е образованието, здравствената заштита, економскиот развој, животната средина, уметноста или кое било друго поле од социјалниот сектор.

2) **Усвојување на мисија за создавање и одржување на општествена вредност:** Ова е суштината на она што ги разликува социјалните претприемачи од бизнис претприемачи дури и од општествено одговорни бизниси. За социјален претприемач, општествената мисија е фундаментална. Ова е мисија на општествено подобрување што не може да се сведе на создавање на приватни бенефиции (финансиски приноси или корист од потрошувачка) за поединци. Создавањето на профит, создавањето богатство или служењето на желбите на клиентите може да биде дел од моделот, но тоа се средства за социјален крај, а не само за себе. Добивката не е мерач на создавање на вредност; ниту пак задоволството на клиентот; социјалното влијание е мерачот. *Социјалните претприемачи бараат долгорочен социјален поврат на инвестицијата.* Социјалните претприемачи сакаат повеќе од брз хит; тие сакаат да создадат трајни подобрувања. Тие размислуваат за одржување на влијанието.

3) **Препознавање и немилосрдно следење на нови можности:** Каде што други гледаат проблеми, претприемачите гледаат можност. Социјалните претприемачи едноставно не се водени од перцепцијата на социјална потреба или од нивното сочувство, туку имаат визија за тоа како да постигнат подобрување и се решени да ја направат својата визија работа. Тие се упорни. Моделите што ги развиваат и пристапите што ги преземаат може и честопати се менуваат, бидејќи претприемачите учат за тоа што функционира, а што не. Клучниот елемент е упорноста во комбинација со подготвеноста да се направат корекции додека процесот се одвива.

4) **Вклучување во процес на континуирана иновација, адаптација и учење:** Претприемачите се иновативни. Тие откриваат нови стојалишта, развиваат нови модели и воведуваат нов пристап. Сепак, иновацијата може да има многу форми. Не бара измислување нешто сосема ново; тоа едноставно може да вклучи примена на постоечка идеја на нов начин или во нова ситуација. Претприемачите не треба да бидат пронаоѓачи. Тие едноставно треба да бидат креативни во примена на она што го измислиле другите. Нивните иновации може да се појават во тоа како тие ги структурираат своите основни програми или како тие ги собираат ресурсите и ја финансираат нивната работа. На страната на финансирање, социјалните претприемачи бараат иновативни начини за да обезбедат дека нивните вложувања ќе имаат пристап до ресурсите се додека тие создаваат социјална вредност. Оваа подготвеност за иновирање е дел од модусот на работењето на претприемачите. Тоа не е само еднократен изблик на креативност. Тоа е континуиран процес на истражување, учење и подобрување. Се разбира, со иновации доаѓа и несигурноста и ризикот од неуспех. Претприемачите имаат тенденција да имаат висока

толеранција за двосмисленост и да научат како да управуваат со ризиците за себе и за другите. Тие го третираат неуспехот на проектот како искуство за учење, а не лична трагедија.

5) Постапувајќи смело без да бидат ограничени од расположивите ресурси: Социјалните претприемачи не дозволуваат сопствените ограничени ресурси да ги задржат за да се стремат кон своите визији. Тие се вешти да прават повеќе со помалку и да привлечат ресурси од другите. Тие ефикасно ги користат ограничените ресурси и ги искористуваат своите ограничени ресурси преку привлекување партнери и соработка со други. Тие ги истражуваат сите опции за ресурси, од чиста филантропија до комерцијалните методи на бизнис секторот. Тие не се обврзани со секторски норми или традиции. Тие развиваат ресурсни стратегии кои најверојатно ќе ги поддржат и зајакнат нивните социјални мисии. Тие преземаат пресметани ризици и управување со недостатокот, за да се намали штетата што ќе произлезе од неуспехот. Тие го разбираат ризикот на толеранции на нивните засеганти страни и го користат ова за да се прошири ризикот на оние кои се подобро подготвени да го прифатат.

6) Искажуваат зголемено чувство за одговорност кон услужените конституенти и за создадените резултати: Поради тоа што пазарната дисциплина автоматски не расчистува со неефикасни или неефективни социјални потфати, социјалните претприемачи преземат чекори за да се осигураат дека тие создаваат вредности. Ова значи дека тие бараат солидно разбирање на конституентите кои ги услужуваат. Тие се осигуруваат дека ги имаат правилно проценети потребите и вредностите на луѓето на кои имаат намера да им служат и на заедниците во кои тие работат. Во некои случаи, ова бара блиски врски со тие заедници. Тие ги разбираат очекувањата и вредностите на нивните „инвеститори“, вклучувајќи го секогo кој инвестира пари, време, и/или експертиза за да им помогне. Тие бараат да се обезбедат вистински социјални подобрувања на нивните корисници и нивните заедници, како и атрактивен (социјален и/или финансиски) поврат на своите инвеститори. Креирањето вклопување помеѓу вредностите на инвеститорите и потребите на заедницата е важен дел од предизвикот. Кога е изводливо, социјалните претприемачи создаваат нешто налик на пазарни механизми за повратни информации за да се зајакне оваа одговорност. Тие го оценуваат нивниот напредок во однос на социјалните, финансиски и менаџерски резултати, не само во смисла на нивната големина, излези, или процеси. Тие ги користат овие информации за да направат корекции ако е потребно.

Социјалниот претприемач е лице кое подлежи на следниве фази:

1) Првиот чекор е да се идентификува стабилна, но по природа неправедна рамнотежа која предизвикува исклучување, маргинализација, или страдање на дел од човештвото кое има недостаток од финансиски средства и политичка моќ да се постигне било каква трансформативна корист за себе;

2) Следниот чекор е да се идентификува можност во оваа неправедна рамнотежа, развивање на предлог со општествена вредност, и донесување инспирација, креативност, директна акција, храброст и сила, а со тоа предизвикување на хегемонијата на стабилната држава;

3) Третата фаза е изготвување на нова, стабилна рамнотежа која го ослободува заробениот потенцијал или го ублажува страдањето на целната група, а преку имитација и создавање на стабилен екосистем околу нова рамнотежа да се обезбеди подобра иднина за целната група, па дури и општество во целост.

Предложената теоретска дефиниција е надградена со попрактично ориентираниот **Поглед на европските институции** на општествени претпријатија кои се дефинирани како „оператори во социјалната економија, чија главна цел е да имаат социјално влијание, отколку да направат профит за нивните сопственици или засегнати страни. Таа работи преку обезбедување на стоки и услуги за пазарот во претприемачки и иновативен начин и го користи својот профит првенствено за да се постигнат социјални цели. Таа е управувана на отворен и одговорен начин и, особено, ги вклучува вработените, потрошувачите и заинтересираните страни засегнати од нејзините комерцијални активности“² Европската комисија го користи терминот „општествено претпријатие“ за покривање на следните видови на бизнис:

- Оние за кои социјалната или општествената цел на општото добро е причината за комерцијална активност, често во форма на високо ниво на социјална иновација.
- Оние каде што профитот се реинвестира, главно со цел за постигнување на оваа социјална цел.
- Оние каде начинот на организација или систем на сопственост ја одразува мисијата на претпријатието, со демократски и партиципативни принципи или се фокусираат на социјалната правда.

Во **европскиот контекст**, не постои единствена правна форма за социјални претпријатија. Многу работат во вид на социјални задруги, некои од нив се регистрирани како приватни компании ограничени со гаранција, некои се заеднички, и многу од нив се непрофитни дистрибутивни организации како штедни здруженија, асоцијации, волонтерски организации, добротворни организации или фондации. Според податоците на Европската комисија, може да се заклучи дека социјалните претпријатија работат главно во четири области: 1) Работа интеграција - обука и интеграција на лицата со посебни потреби и невработени лица. 2) Лични социјални услуги - здравје, благосостојба и медицинска нега, професионална обука, образование, здравствена заштита, услуги за детска грижа, услуги за стари лица, или помош за хендикепирани лица. 3) Локален развој на неразвиените подрачја - социјални претпријатија во руралните средини, развој на соседството/шеми за рехабилитација во урбаните средини, помош за развој и развој на соработката со трети земји. 4) други - вклучително и рециклирањето, заштита на животната средина, спортот, уметноста, културно и историско зачувување, наука, истражување и иновации, заштита на потрошувачите и аматерски спорт.

Важно да се напомене дека во моментот во **Бугарија** правната дефиниција на социјално претпријатие го намалува дозволеният опсег на активност на социјалните претпријатија кои се

² http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en

главно поврзани активности содржани во правните дефиниции на „јавен интерес“, кои се одржуваат од де-факто социјални претпријатија. Дефиницијата е воведена од страна на **Националниот социјален економски концепт** кој ги претставува главните критериуми според кои можат да се користат за да се идентификува „претпријатие за социјална економија“, „социјално претпријатие“. Критериумите развиени од страна на бугарската влада за да се идентификуваат социјалните претпријатија не го утврдуваат експлицитно приматот на социјалната цел во однос на другите цели. Додека автономијата и независноста од јавните власти е услов, критериумот не оди толку далеку да предвиди организациска автономија од профитни претпријатија.³ Така, во бугарскиот контекст, социјални претпријатија се главно претставени од страна на оние кои се регистрирани во Министерството за труд и социјална политика со следниве правни статуси: 1) Специјализирани претпријатија и кооперативи за лица со посебни потреби; 2) Претпријатија формирана од страна на непрофитни правни лица; 3) Задруги на работнички производители;

Според законската дефиниција во **Македонија**, изразена во Законот за социјално претприемништво, „социјална претпријатие“ е „организирана дејност со цел на создавање на можности, форми, организации и мерки кои се резултат на одржливи социјални вредности и корисност, вработување на луѓе во производство и продажба на производи или услуги, каде што профитот не е единствена или главна цел на оваа активност, т.е. добивката се користи за вработување на одредени социјално исклучени и ранливи социјални групи и да се одговори на потребите и проблемите во заедницата“. Според оваа дефиниција, главната цел е да се зајакне социјалната солидарност и кохезија, да се охрабрат луѓето да учествуваат во работи од јавен интерес и волонтерска работа, да се зајакнат иновативните способности на претпријатијата за решавање на социјални, економски, еколошки и други проблеми, обезбедување на дополнителна палета на производи и услуги од јавен интерес, развивање на нови можности за вработување, социјални иновации, обезбедување на дополнителни работни места и социјална интеграција и реинтеграција на ранливи групи на пазарот на трудот. **Социјалното претпријатие** е признаено како правно лице кое работи во социјалната економија, чија основна цел е да се постигне општествено влијание, отколку да се направи профит за неговите основачи, сопственици или акционери. Тоа работи со обезбедување на стоки и услуги на пазарот преку иновативни и претприемачки начин и го користи својот профит примарно за да се постигнат социјални цели. Тоа е водено на отворен и одговорен начин, особено вклучувајќи ги и вработените, клиентите и заинтересираните страни засегнати од нејзините комерцијални активности.⁴

³ Национален социјален економски концепт, 2012

⁴ Предлог Закон за социјално претприемништво, 2015, Скопје

Анализа на релевантни статистички, демографски и секундарни податоци за социјално претприемништво и социјални иновации, со фокус на женското претприемништво

Деск-истражувањето треба да се состои од анализа на релевантни демографски, секундарни и статистички информации, политички и стратешки документи поврзани со женското претприемништво, социјалното претприемништво, социјалните иновации и потенцијалните можности за воспоставување на успешни социјални бизниси во прекуграничната област за периодот 2011 -2016.

Анализата на сите демографски, статистички, и секундарни информации е потребна за да се исцрта општиот демографски и социо економски профил на различни региони од прекуграничниот регион на Бугарија - Македонија.

Граничната област вклучува на бугарската страна две НУТС III области - **Благоевград и Кустендил** (52,5% од програмската област ЦБЦ), се состои од 23 општини, 462 населени места и население од 452.973 луѓе (46,2% од вкупното население во програмската област, 6,2% од населението во земјата).

Граничната територија на Поранешната југословенска Република Македонија ги опфаќа **Североисточниот, Источниот и Југоисточниот** статистички региони НУТС III (или 47,5% од вкупната површина на програмата, 33,4% од површината на земјата), кој се состои од 27 општини, 597 населени места и население од 527.402 лица (53,8% од вкупното население во програмската област, 25,6% од населението во земјата).

Општ демографски и социо-економски профил на областа Благоевград

Областа Благоевград го зафаќа југозападниот дел на Бугарија, со вкупна површина од 6.449 км², што претставува 5,8% од територијата на земјата. Јужната граница е Грција, а на запад се граничи со Република Македонија, на исток со областите Пазарџик и Смолјан и на север со регионот на Кустендил. Административната област е поделена на 14 општини, 96 општини и 280 населени места. 14 општини се како што следува - Банско, Белица, Благоевград, Гоце Делчев, Грмен, Кресна, Петрич, Благоевград, Сандански, Сатовча, Симитли, Струмјани, Хаџидимово, Јакоруда. Градот Благоевград е административен центар на регионот и главниот актер одговорен за социо-економски развој, по што следуваат општините Банско, Сандански, Петрич и Гоце Делчев.

Според пописот на населението во 2011⁵, **општата популација** на областа е 323.552 луѓе што е речиси 4,4% од населението во Бугарија. Интересно е да се напомене дека населението не е рамномерно распределено од кои 40% од сите (80.729) се наоѓа во нејзиниот административен

⁵ <http://www.nsi.bg/census2011/pagebg2.php?p2=175&sp2=190>

центар - градот Благоевград. Женското население од таа област е 51% (164.946), 2/3 од нив се во градовите и 1/3 во малите села. Младите жени на возраст од 15-29 години се 10.10% од населението на областа Благоевград, а 2/3 се лоцирани во градовите. Претставници на три етнички групи - Бугари (88.5%), Турци (6.8%) и Роми (1,10%), го имаат само-определено нивниот етнички статус и кохабитираат во таа област. Поголемите турски заедници се наоѓаат во општините Гоце Делчев и Јакоруда, а поголемите ромски заедници во градовите Благоевград, Петрич, и Гурмен.

Бидејќи **образованието** е важно за идната професионална реализација на младите, а особено за претприемачката ориентација на младите луѓе, интересно е да се напомене дека мнозинството од населението се едуцирани така што 27% имаат завршено техничко училиште, 43,7% имаат завршено средно училиште, а 14% се со високо образование. Во 2015 година, нето стапката на упис во средно училиште (V-VIII одделение) достигна 84,0%, што е трета највисока вредност по Враца и Разград. Релативното учество и на запишаните во средно училиште (0,7%) и на осипуваните од основно и средно образование (1,5%), исто така е под националниот просек од 1,0 и 2,8%, соодветно. Овие податоци покажуваат дека образовниот систем во областа Благоевград успева да ги покрие и да задржи голем дел од лицата кои се предмет на образование. Помеѓу 2012 и 2015 година, просечната оценка на локалната матрица BEL е повисока од просекот на земјата. Забележливо е дека наместо фактот дека два универзитети се во градот Благоевград – Југоисточен универзитет и Американскиот универзитет, индексот на луѓе кои имаат универзитетска диплома е понизок од оној на земјата. Ова се случува да се покаже дека по добивање на универзитетска диплома, студентите мигрираат надвор од областа што прави некои пречки за економскиот развој. Исто така, стапката на не-образовано население во таа област - оние кои никогаш не оделе на училиште, се осипале или завршиле основно училиште е повисока од онаа на земјата (0,99 наспроти 0,61%). Постои, исто така и релативно висока стапка на користење на интернет како што повеќе од 50% од населението на возраст од 16-74 години користи интернет барем еднаш дневно.⁶

Во однос на **приходите** на населението, Благоевград се чини дека постигнува добри резултати во однос на условите за живеење и социјална инклузија⁷. Релативниот удел на населението под националната линија на сиромаштија за 2015 година е 18,2%, со просек од 21,8% за земјата. Учесството на лицата кои живеат со материјална депривација е 22,1%, со просек од 33,1% за земјата. Во 2015 година, просечниот годишен приход по член на домаќинството достигнува 4502 лева која е на 90,9% од просекот на земјата. Поради релативно високата вработеност и поволната демографија, речиси 60% од вкупниот приход на домаќинството е формирана од страна на платите со просек од 57% за државата. Сепак, големината на просечната годишна бруто плата се зголемува побавно отколку просекот на земјата, достигнувајќи 6818 лева во 2014 година, во споредба со 9860 лева на национално ниво. Задржувајќи се на женскиот аспекти на проблемот, линијата на сиромаштија за 2015 година покажува дека жените од Благоевград се изложени на повисок степен на сиромаштија отколку мажите (23,8% наспроти 20%). Сепак, жените се справаат

⁶ <http://www.nsi.bg/bg/content/11405/>

⁷ <http://www.nsi.bg/bg/content/8252/>

подобро со ризиците од сиромаштија и социјална инклузија така што во 2015 година процентот на жени со материјална депривација, во ризик од сиромаштија и ниска економска активност е 32,4% во однос на мажите која стапка е 33,9%.

Стапката на вработеност во регионот се зголемува по падот во 2013-2014 година, достигнувајќи 63,4% во 2015 година, со просек од 62,9% во земјата. Во истата година, стапката на невработеност падна на 10,3%, во споредба со 14,1% во 2014 година. Со оглед на релативно малиот пораст на вработеноста, дел од поранешните невработени се приклучи на економски неактивните. Жените на возраст од 15 години и повеќе од регионот се чини дека се повеќе економски активни од просекот на земјата кој е прикажан во процентот на економската активност (53,3% кај жените во Благоевград, наспроти 48,6% во просек за Бугарија), во стапката на вработеноста на жените (49,5% наспроти 44,5%), како и во најниското за просечната стапка на невработеност за земјата (7,2% наспроти 8,4 за земјата)⁸.

Претприемачката клима во регионот се мери со учество на странски инвестиции во регионот и како и напорите на локалната администрација да се создадат поволни услови за бизнис. Благоевград е една од ретките области во земјата каде што износот на странските **директни инвестиции** не се намали во текот на годините на криза. До крајот на 2014 година, нивниот обем изнесува 384 милиони евра, што изнесува 1.224 евра/лице од населението, со просек од 3006 евра/лице за земјата. Во 2014 година трошоците на претпријатијата за стекнување на материјални основни средства се зголемени за втора година по ред, достигнувајќи вкупно 1.563 лева по глава на жител со просек од 2.786 лева/лице за земјата. Општините од регионот на Благоевград постигнуваат релативно ниско ниво на **апсорпција од оперативните програми на ЕУ**. Заклучно со 31 мај 2016 година, тие имаат апсорбирано вкупно 185.500.000 лева, или 590,5 лева по глава на жител од просечното годишно население, на просечно ниво од 688,8 лева по лице. Најголемиот износ на средства се потрошени на општина Банско (44,6 милиони лева, или 3487 лева по лице), а најмалку - Хаџидимово (812.000 лева, 85 лева по лице). Повеќето **локални даноци и такси** во регионот на Благоевград се пониски од просекот на земјата, додека останатите се непроменети во последните неколку години. Просечната стапка на данок на недвижен имот на правни лица (1,35 %) е втора најниска во земјата после онаа во Русе (1,34 %). Само износот на данокот на комуналниот отпад на не-станбен имот на правни лица е малку повисок од националниот просек.

Според напорите на локалната **администрација** да се создадат поволни деловни услови, во 2015 година, катастарскиот план опфати 13,8% од територијата на областа, со просечна покриеност од 19,8% за земјата. Најширокиот спектар е во општините Белица (97%) и во Банско (61%), додека Сатовча, Симитли, Струмјани, Хаџидимово, Јакоруда уште немаат катастарска покриеност. Е-услугите во областа се помалку развиени од просекот во земјата, но 6 од 14 општини прогласуваат одлична фаза на развој на едношалтерските услуги.

⁸ http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/ZB_2015.pdf

Фондацијата АИП ја проценува **транспарентноста на локалните власти** на 46,7%, што веќе трета година по ред останува пониска од просекот на земјата (54,2%)⁹. Оваа област има пониска просечна оценка од земјата во Индексот на Локалниот Систем на Интегритет на Транспаренси Интернешнал.

Областа Благоевград има добри природни и климатски услови поволни за развој на земјоделството, која е главен извор на приходи за населението во селата и многу општини во оваа област. Вкупната искористена земјоделска површина (UAA) во регионот на Благоевград е 583.588,5 дка. и зафаќа 9% од нејзината територија. Растот на одгледување на тутун, компир, домати, праски, грозје е најразвиениот во регионот. Областа Благоевград е на првото место во Бугарија по бројот на фарми – 38.467. Во структурата на употребливата земја со најголемо релативното учество се трајно тревните области, кои се утврдени од преовладувачкиот планински релјеф во оваа област. Обработливото земјиште е 155.091 дка. или 27% од UAA¹⁰.

Регионот е исто така богат со природни убавини, вклучувајќи 10 планини со снежни врвови, кристално чисти езера, заоблени ливади, живописни долини и долините на реките Струма и Места со мрежата на десетици притоки, во јужниот дел на земјата со безброј топли и ладни минерални извори. Живописната природа е предуслов за позитивен **развој на туризмот** во регионот. Не помалку важни се и повољните климатски услови за целогодишна рекреација и туризам, граничната локација, богатото културно и историско наследство, националните и меѓународните настани организирани од страна на општините и институциите на високото образование. Постојат многу туристички локации на територијата на регионот со што се обезбедува одржлив и висок проток на туристи во регионот во текот на годината.

Главните индустрии во стопанството и претпријатија во регионот се: прехранбената индустрија; производството на вино; тутунската индустрија и производство на производи од тутун; текстилната индустрија; обработка на дрво; туризмот. Водечките економски актери кои го дефинираат основниот аспект на развој во областа се: „Благоевград БТ“ - производство на цигари; „Агриа-Акуариус“ - производство на газирани пијалаци; „Пирин Пиво“, која е основана во 1967 година во моментот дел од концернот Карлсберг; „Валентина“ - производство на облека; „СИСИ“ Стандард“ - производство на мерни инструменти, „Вихрен“ - производство на чевли, „Мебелфаб“ - производство на мебел; „Струмакс“ - производство на трикотажа; „Илинденци – мермер“ - екстракција на мермер, итн.

За да им се даде идеја за некои деловни можности кои би можеле да бидат покриени со средства за создавање на социјални претпријатија во регионот, тука се и некои **социјални проблеми** прикажани на статистичките податоци од последните неколку години. Според податоците презентирани во годишните регионални профили, мерењето на економскиот и социјалниот развој на бугарските единици од страна на Институтот за пазарна економија, областа Благоевград има релативно добри економски услови во поглед на економските индикатори, но сè уште има многу

⁹ <http://www.aip-bg.org/surveys/>

¹⁰ <http://www.bl.government.bg/bg/2009-08-11-19-55-23>

да се направи за социјалниот развој¹¹. Особено главни проблеми се среќаваат во обезбедувањето на медицинска здравствена заштита, кој се смета за еден од најлошите во Југоисточниот регион со недостаток на доволно бази на кревети, како и намалување на бројот на лекари и специјалисти во последните неколку години. Друг проблем се гледа во намалениот интензитет на културниот живот во областа, како и релативно помал интерес на локалното население за вклучување во културни активности како што се посета на кино, театар или музеј.

Само за последните години, Министерството за труд и социјална политика почна да собира податоци за **социјални претпријатија** во Бугарија, која за областа на Благоевград изгледа вака¹²: имаше 117 нефинансиски претпријатија само-дефинирани како социјални претпријатија и 80 се дефинирани како социјални претпријатија со добивка. Сите тие оствариле промет од 107.474 лева и имаат регистрирани 3516 вработени лица и 3480 вработени. Податоците не обезбедуваат повеќе информации во врска со нивната економска активност, изворот на финансирање и мисијата.

Областа има развиено голем број на стратешки документи кои се фокусираат на подобрување на социо-економските услови на маргинализираните групи. Тие се како што следува: Регионална стратегија за млади 2010-2020 и акциониот план за нејзино остварување; Регионална стратегија за развој на поддршка на социјални услуги 2016-2020; Регионална стратегија за интеграција на Ромите 2012-2020, и регионалната стратегија за развој 2014-2020¹³.

Општ демографски и социо-економски профил на областа Ќустендил

Ќустендил се наоѓа во Југозападна Бугарија. Соседи на север, североисток и исток се областите на Софија и Перник. На југ се граничи со Благоевград. Западната граница на регионот се совпаѓа со државната граница на Република Бугарија со Република Македонија и Република Србија. Регионот се состои од 9 општини - Бобов Дол, Бобошево, Дупница, Кочериново, Ќустендил, Невестино, Рила Сапарева Бања и Треклјано - со 182 населби во 140 општини со вкупна површина од 3051,5 км² (2,7% од територијата на земјата) и население од 87.083 лица (1,8% од националниот број).

Според податоците од 2016 година, **населението** во регионот на Ќустендил е 126.014 или 1,9% од вкупното население на Бугарија. Во споредба со просекот на земјата, областа е на релативно ниско ниво и населението во различните општини е нерамномерно распоредено. Населението во регионот е главно концентрирано во двете најголеми општини - Општина Ќустендил (55.706 лица или 44% од населението на регионот) и Дупница (41.551 лице - 33% од населението на регионот). Од 2011 година, луѓето на возраст од 65 и повеќе години се повеќе од 2 пати повеќе од населението на возраст до 14 години. Природната стапка на раст е негативна и продолжува да се влошува (-12,2 ‰ во 2015 година), а за последната деценија е речиси двојно неповолна во однос на просекот за земјата. Со оглед на механичкиот раст на населението во 2013 година достигна - 7,6‰, во 2014 и 2015 година има одредено намалување на иселувањето на населението. Младата

¹¹ http://www.regionalprofiles.bg/bg/summary_2016/

¹² <http://seconomy.misp.government.bg/db/en/insi-report-nf-districts>

¹³ <http://www.bl.government.bg/bg/2009-08-11-21-41-33>

женска популација на возраст од 15-29 претставува 10,5% од женската популација во областа и поголемиот дел од младите жени се наоѓаат во градовите (7,9%), наместо во селата (2,6%).

Според пописот од 2011 година, 92,9% од населението е од бугарскиот етнос, 6,4% од ромската етничка заедница, а помалку од 1% се Турци. Поголемиот дел од Ромите се распоредени во поголемите градови на Дупница и Кустендил¹⁴.

Во однос на **образованието**, во 2011 година речиси половина од населението (47,8%) има завршено средно училиште, како и бројот на луѓе кои имаат универзитетска диплома е прилично ниска компаративна со земјата - 14,7%, што е речиси иста стапка како онаа за неписмените поради напуштање на училиште или лица кои никогаш не посетувале настава (13%). Иако индикаторите за покриеност на ученици и задржување остануваат на поповолно ниво од просекот во земјата, квалитетот на средното образование е релативно низок, со оглед на исходот на зрелоста. Во 2016 година, просечната стапка на успех на математичари во областа на BEL беше 3.97, со добар просек од 4.17 за земјата. Во 2016 година, процентот на неуспешни студенти беше 3 пати повисок отколку во 2014 година и достигна 12,5% во просек од 8,7% за земјата. Кустендил е една од петте области во земјата каде што не постојат високообразовни институции или филијали на таквите. Во исто време, се наоѓа меѓу двата од водечките универзитетски центри во земјата - главниот град и Благоевград.

Во однос на **приходните и животни услови**, статистичките податоци покажуваат дека тие се подобруваат во последните пет години¹⁵. БДП по глава на жител во регионот и понатаму е значително понизок од просекот на земјата во 2014 - 6656 лева, со просек од 11.574 лева за земјата. Иако има зголемување за последните пет години, просечната годишна бруто плата во областа е до 7091 лев, но таа и понатаму останува петта најниска во земјата и далеку од просекот на земјата од 9860 лева. Ниската плата и неповолната демографска ситуација влијае на структурата на приходите на населението во таа област. Речиси 38% од нив се формирани од страна на пензиите во просек за 27% за државата, додека учеството на платата е 53% во просек од 57% за државата. Учеството на лицата со материјална депривација (28,6%) и оние со примања под националната линија на сиромаштија се пониски од просекот на земјата. Во врска со линијата на сиромаштија, распореденоста на луѓе кои се соочуваат со ризик од сиромаштија според пол, покажува дека жените се во понеповолни услови отколку мажите (14% жени наспроти 7,8% мажи). Истите услови се однесуваат за статистиката на жени кои живеат во материјална сиромаштија во 2015 година (26% жени наспроти 17,5% мажи). Иако стапката на жените изложени на ризик од сиромаштија и социјална исклученост е повисока од оние на мажите во регионот (29% наспроти 21,7%) сè уште е пониска од просекот на земјата (43%) и е подобрена во текот последните пет години (54,5% во 2011 година).

¹⁴ <http://www.nsi.bg>

¹⁵ <http://www.nsi.bg/bg/content/797/>

Во 2015 година во регионот на Ќустендил **пазарот на трудот** го бележи својот прв голем напредок по кризата. Во 2015 година економската активност се изедначува на просекот за државата - 69,2% и вработувањето достигнува 60,2% во споредба со 57,4% во претходната година. Ова е, исто така, највисока вредност на индикаторот од 2011. Така, оваа област е блиску до просекот на индикаторот на земјата (62,9%). По четири години во која стапката на невработеност се движи помеѓу 14 и 15%, во 2015 година беше забележан првиот голем пад - на 13,1%. И покрај подобрувањето, индикаторот останува повисок од просекот на земјата од 9,1%. Податоците за женскиот аспект на поделбата на пазарот на трудот покажува повторно дека жените од регионот се во непријатна ситуација повеќе од жените во земјата во однос на стапката на активност (46,3% наспроти 48,6 просек за земјата), стапката на вработеност (40,7% наспроти 44,5%), а стапката на невработеност (12% наспроти 8,4% во просек за земјата). Слична ситуација се однесува на споредбата на пол на истите индикатори за регионот, што уште еднаш докажува дека жените од регионот имаат потреба во повисок процент за општествена поддршка од мажите¹⁶.

Претприемачката клима во Ќустендил се карактеризира со речиси двојно зголемување на странските директни инвестиции во нефинансиски претпријатија на кумулативна основа од 25.891,6 илјади евра во 2012 година до 42.042,5 илјади евра во 2015 година, треба да се напомене дека Ќустендил е една од ретките области која привлече нови странски инвестиции секоја година од 2010 година до сега. Цената за стекнување материјални основни средства постепено се зголемува, достигнувајќи 1.076 лева/лице во 2014. Сепак, нивоата остануваат далеку под националниот просек од 2.786 лева/лице. Ќустендил е регион со најниска апсорпција на средства од општините како корисници на оперативните програми. Во однос на бројот на населението, средствата кои се користат од 31 мај 2016 изнесуваат 367 лева/лице спрема 689 лева/лице во просек за земјата. Општина Дупница е единствената која го надминува просекот на нивоата на земјата на апсорпција, и најмал износ на пари (13,4 лева по лице) се користи од страна на Општина Невестино. Според ефикасноста на јавната администрација, за самооценување на општините за развој на е-услугите и едношалтерски систем е релативно висока. Катастарскиот план покрива 18,9% од територијата на регионот, што е малку пониско од просекот на земјата 19,8%. Над 80% од опфатените области, сепак, се во само три општини - Дупница, Рила и Сапарева бања. Општините Бобошево, Кочериново, Невестино и Треклјано уште немаат никаква катастарска покриеност. Ниското ниво на локални даноци и такси ги карактеризира општините од регионот на Ќустендил. Од 2014 година, надоместокот за не-станбен имот на правни лица во општината Ќустендил изнесува 1,4 ‰, под услов дека компаниите се изјасниле за потребниот број на контејнери за ѓубре.

Оваа област уште е позната и како овоштарникот на Бугарија¹⁷. И покрај присуството на Земјоделскиот институт, постојат поволни природни и климатски услови за развој на земјоделството во регионот. Во изминатите пет години уделот на индустријата остана во опсег од 31-36%, **земјоделството** - 10-11%. Од вкупно 1347852 акри земјоделско земјиште култивираната површина изнесува само 55%. Главните одгледувани житни култури во текот на изминатите шест

¹⁶ http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/ZB_2015.pdf

¹⁷ <http://www.kn.government.bg/>

години се: жито, овес и други култури, но со многу помали димензии. Производството на зеленчук во низините е поврзано со одгледување на домати, грав и компири, но во целост, тоа не е пазарно-ориентирано. По падот на одгледувањето овошје, како резултат на реформите во изминатите пет години постои тренд на садење на нови насади од јаболка, цреши и мали лозја. Добитокот има слаба позиција во индустријата. Презентирано од индустриите овци, свињи, живина и добиток. Основните податоци за добиток за изминатиот период даде песимистичка слика. Со исклучок на говедарството, другите сектори се во застој или на ниско ниво. Говедарството е под влијание на дополнителни плаќања, но новите европски правила ќе доведат до намалување на животните. Доведувањето на фармите по европските правила бара многу ресурси што ќе знајќи повеќе можности за сите земјоделци. Добри природни и климатски услови ресурси достапни за развој на планинското и еколошко фармерство.

Структурата на **индустријата** во областа на Кустендил е составена од четиринаесет главни сектори, од кои водечки и доминантни се: електричната енергија, гасот; Хемиска - Фармацевтска индустрија; Текстилната индустрија, облека и обезбедување полу-производи или материјал на трети лица; Рударство и вадење на камен и производство на градежни материјали; Прехранбената индустрија; Производство на електрична и оптичка опрема; Основни метали и произведени метални производи, освен машини; Производство на кожа и поврзани производи; Градежништво; Трговија и услуги.

Територијата на Кустендилскиот регион со својата географска локација, природните ресурси, специфичното културно наследство и развој на европски транспортни коридори Е-4 и Е-8 е многу погодна за развој на туризмот. Одличната комбинација на поволна клима, минерална вода, чиста и богата животната средина со природни атракции и единствена културна карактеристика на Кустендил и регионот како „златен рудник“ за развој на комплексен туризам: СПА, СПА, културен, планински, ловен, зимски, рурален и други форми на **туризам**.

Според **индексот на економски развој** на регионите дадени од страна на ИПИ¹⁸, областа се карактеризира со просечно ниво на економски развој и ниско ниво на социјален развој. Она што треба да се развива во однос на економијата е стекнување на повеќе инвестиции, како и подобрување на работата на локалната администрација и зголемување на довербата на населението во него. Во општествена смисла, треба да се сработи во безбедноста и правдата, бидејќи Кустендил добива една од најниските проценки во областа на безбедноста и правдата. Од 2010 година, односот помеѓу регистрираните злосторства против личноста и имотот и бројот на локалното население е понеповолна од просекот на земјата. Во 2015 година, 34,4% од регистрираните злосторства биле откриени, кое, иако подобро од претходната година (само 29,8%), и понатаму е под националниот просек (39,2%). Постојат некои еколошки проблеми, особено со повисоки емисии на јаглерод диоксид, што е речиси двојно повеќе од просекот за земјата -668,9 t/km² со просекот на земјата од 314,5 t/km². И исто така постои потреба од понатамошен развој на културниот живот и зголемување на интересот на локалното население да се вклучат повеќе со различни видови на активности.

¹⁸ <http://ime.bg/bg/articles/regionalni-profil-pokazateli-za-razvitiie-2016/>

Округот има развиено стратегија за развој на социјални услуги 2016-2020, како и интеграцијата на ромската заедница која е предложена во Стратегијата за интеграција на Ромите во областа Ќустендил 2012-2020.¹⁹

Само 11 претпријатија се само-дефинирале како „социјални претпријатија“ во Ќустендил во 2012 година (според податоците од MLSA²⁰), кои имаа 16 вработени и 14 работници и акумулирано вкупен приход од 70.000 лева од економски активности, како и 331.000 приходи од не-економски активности. Во 2013 година имаше само 2 повеќе социјални претпријатија регистрирани во регионот, а вкупниот број се зголеми на 13 вкупно, како и 2 повеќе со профит од економски активности. Како што беа соберени податоци во рамките на 13-месечен проект, расположливите податоци се малку ограничени и нецелосни. Не постои официјална статистика за социјалните претпријатија во Бугарија.

Општ демографски и социо-економски профил на Источниот регион во Македонија

Местоположбата на Источниот регион го опфаќа басенот на реката Брегалница кој е 14% од територијата на Република Македонија со површина од 3537 км². Регионот е поделен на 11 општини (Виница и Делчево, Зрновци, Карбинци, Кочани, Македонска Каменица, Пробиштип, Чешиново-Штип.), 217 села, од кои 209 се рурални населби. Регионот на источната граница со Република Бугарија, а комуникацијата со соседната држава се остварува преку граничниот премин Делчево во општина Делчево. Регионот се граничи со Североисточниот регион, регионот на Западен Вардар и на југ Југоисточниот регион.

Вкупниот број на **жители** во регионот е 181.858. Густината на население е 51 жител/км². Поради постојаниот процес на урбанизација, бројот на напуштени села, села со 100 жители и со многу висок индекс на стареење се зголемува во последните неколку години, што доведува до концентрирање на околу 66% од населението во урбаните средини. Оваа ситуација укажува на потребата за ревитализација и подобрување на квалитетот на животот во руралните области со цел да се обезбеди намалување на диспаритетите во регионите²¹. Следејќи ја тенденцијата на намалување на бројот на население карактеристичен за македонската држава, во текот на последните 5 години е забележана депопулација и намалување на населението на регионот, која исто така се однесува и за учеството на населението во Источниот плански регион во вкупното население на Република Македонија. Учеството на Источниот плански регион во вкупниот број на население во Македонија е намален од 8,76% во 2009 година на 8,62% во 2013 година. Вкупниот број на млади жени на возраст од 15-29 години кои живеат во регионот е 12.622 што е околу 7% од вкупното население, а 2/3 од нив живеат во градовите.²²

Во однос на **образованието**, следејќи ги негативните демографски трендови во регионот, постои тенденција на намалување на бројот на ученици кои посетуваат средно училиште (од 7654 во 2012

¹⁹ <http://www.kn.government.bg>

²⁰ <http://seconomy.mlsp.government.bg/db/bg/insi-report-nto-districts>

²¹ Програма за развој на Источен плански регион за 2015 -2019

²² Државен завод за статистика на Република Македонија „Регионите во Република Македонија во 2015“

година до 6435 во 2015 година), како и студенти кои дипломираат од високото образование (од 821 во 2012 година на 701 во 2015 година). Интересно е тоа што во 2015 година две третини од жителите кои имаат завршено високо образование се жени²³. Македонската статистика не обезбедува информации за учеството на населението со основно образование или кои никогаш не посетувале.

Источниот регион е релативно добро развиен **економски** говорејќи во однос на другите региони, со исклучок на Скопскиот плански регион. Неговото учество во бруто-домашниот производ на Република Македонија е од 8,1% за 2011 година и тоа се зголеми од 7,5% во 2009 година. Мерено по глава на жител, источниот регион во 2012 година имаше БДП по глава на жител од 204.748 денари, што е многу повеќе од показателите од 2009 година, кога беше 170.846. Иако постои значително зголемување сè уште е под просекот на Македонија, кој во 2012 година беше 222.519 денари. Целиот претходен период се карактеризира со брзиот тренд на економска активност во регионот и постепено приближување на бруто-домашниот производ во регионот со просекот на Македонија, кој е поволен резултат и укажува на ревитализација и модернизација на економијата. Во принцип, источниот регион се развива релативно брзо, и соодветно го одразува степенот на својот развој. Во моментот, според индексот на македонскиот развој, Источниот регион има индекс на развој од 0,67, социо-економски индекс 0,95, и демографски индекс 0,50²⁴, а со тоа да се биде во конкурентска позиција со поразвиените региони.

Во врска со **економскиот профил**, бруто-додадената вредност во Источниот регион во 2012 година изнесува 7,98% од бруто-вредноста на земјата (31.560 милиони денари од 395.335 мил. денари²⁵). Во однос на структурата на бруто додадена вредност од страна на различни индустрии уделот на земјоделството (11.61%) е на ниво на државата (10.30%), а учеството на индустријата е речиси двојно повисоко (30,66%) од државниот просек (17.76), индустриите на трговијата се неразвиени споредено со просекот на земјата (21.57% просекот на земјата наспроти 13,62% за регионот). Во 2013 година имало 5796 активни деловни субјекти регистрирани во регионот, и не постои значајна промена од 2009 година, кога тие беа 5788. Со оглед на големината на претпријатијата, излегува дека повеќето од нив (84%) се практични микро претпријатија со низок број на вработени лица, основани главно со мисија да им обезбеди економски живот на основачот и неколку вработени, но не е фокусирана на создавање поголеми бизнис потфати. Целиот регион имаше само 175 компании од средни и 18 големи претпријатија. Затоа, односот мали – вкупен број на претпријатија е 97% наспроти 3%. Најважните сектори на економска активност се земјоделството и индустријата (храна, месо, метал, текстил и чевли).

Обемот на **инвестиции** во основни средства во регионот е помалку од релативната големина на регионот кој го става во неконкурентна ситуација во споредба со другите региони. Забележливо е дека обемот на инвестиции во основни средства е намален речиси двојно во 2012 година (5,23%) отколку во 2010 година (9.57%). Наместо фактот дека структурата на инвестициите е неповолна за

²³ <http://makstat.stat.gov.mk>

²⁴ Одлука за класификација на региони според степенот на развиеност за периодот 2008-2012, Службен весник, бр.162/2008

²⁵ Државен завод за статистика на Република Македонија „Регионите во Република Македонија во 2015“

регионот, структурната дистрибуција на инвестиции, исто така, става некои индустрии во привилегирана позиција како градежништвото (39,92% вложувања) и други како трговијата во слаба позиција (7,8% инвестиции)²⁶.

Во однос на **пазарот на трудот**, стапките на вработувањето и невработеноста се поповолни од националниот просек, но регионот сè уште не успева да се натпреварува со нпредувачките региони. Причината за таа тенденција се гледа во фактот дека економската активност во Источниот регион додава помалку нова вредност и има помал работнички интензитет, од најразвиениот регион на Скопје на пример. Економски активното население на регионот е 150.184 лица. Стапката на активност е повисока од просекот на земјата (61,0% наспроти 57,2%)²⁷, како и за вработувањето која за регионот во 2015 година е 49,1% (40,6% од просекот на земјата), а исто така, стапката на невработеност која беше 19,5% (29% од просекот на земјата). Продуктивноста на трудот се мери како БДП по вработен на час на работа (2184 часа годишно) покажува дека регионот има околу 314 денари бруто-домашен производ на час на работа. Земајќи ја во предвид стапката на активност, таа се зголеми од 58,2% во 2011 година на 62,5% на крајот на 2015 година. Вработувањето, исто така, има силно позитивен развој во 2015 година го достигна својот врв во последната деценија со рејтинг 51,6% (наспроти 48,7% во 2011 година). Иако стапката на невработеност се зголеми стапката на невработеност, исто така, се зголеми во 2015 година на ниво на 17,5% од речиси 16,4% во 2011 година. Жените во регионот се под позитивно влијание на овој тренд, како што вработувањето на жените, исто така, се зголеми, а со тоа им се обезбедија редовни месечни примања. Сепак, годишните бруто приходи заработени од страна на жените во регионот во 2014 година се зголемија побрзо од нивото од 2010 година (321.022 денари наспроти 236.985 денари). Исто така, важно е да се истакне дека жените во регионот се помалку платени на час од мажите во 2014 (142 наспроти 147 денари).

Структурата на невработени во регионот, во споредба со просекот на државата според полот и местото на живеење покажува дека невработеноста во урбаниот и во руралниот регион е под просекот на земјата, особено кај жените поради големиот удел на текстилот во структурата на индустријата. Просек на невработени жени од регионот во 2013 година е 16,6% поделени речиси делумно во градовите и селата што е многу подобро во споредба со бројките за невработени мажи во регионот (22%), како и за просечната женска невработеност во земјата (29%)²⁸.

Во однос на **условите за живеење и социјалната инклузија**, населението во Источниот регион е малку под националниот просек во однос на приходите. Регионот има најниска (72,56%) од просечната нето-плата по вработен за 2013 година, а во однос на просекот во земјата (27,2%)²⁹. Урбаните средини имаат релативно добра урбана инфраструктура и социјални

²⁶ Државен завод за статистика на Република Македонија „Регионите во Република Македонија во 2015“

²⁷ <https://e-rabota.avrm.gov.mk/PublicReports/PublicReports.aspx>

²⁸ <https://e-rabota.avrm.gov.mk/PublicReports/PublicReports.aspx>

²⁹ <http://makstat.stat.gov.mk>

установи. Здравствената и социјалната заштита во округот се во релативно добра состојба. Ситуацијата во однос на покриеноста на населението со здравствено осигурување во Источниот регион е околу 99%. Достапноста на здравствените услуги во примарна и секундарна здравствена заштита е во просекот на националното ниво, додека повисоките нивоа на здравствена заштита се помалку достапни. Болничката нега е организирана преку мрежата на болниците во урбаните центри.

Во однос на **обезбедување на социјални услуги**, постојат 9 јавни установи за згрижување и воспитување на деца, во 29 згради и организирани во 139 групи. Градинките се наоѓаат во поголемите урбани средини, додека во руралните групи се дисперзирани. Важно е да се напомене дека стапката на корисници на детски додаток е повисока од просекот на земјата (8% наспроти 3,8%), што од друга страна е еден од факторите за недоволната економска сила во регионот. Во однос на домаќинствата корисници на социјална помош имаше 16% во 2013 година, што сè уште е помалку од просекот на државата (21,1%). Еден од најголемите македонски универзитети - Универзитетот „Гоце Делчев“ се наоѓа во регионот и на тој начин нуди можност на студентите да го продолжат своето образование во регионот.

Она што **треба да се подобри** во регионот е развојот на туризмот, кој е помалку развиен од другите региони во Македонија.

Не постојат официјални статистички податоци за социјално претприемништво во Македонија, ниту за регионот. Главниот стратешки документ за областа е Стратегијата за развој на Источниот регион 2015-2019³⁰.

Општ демографски и социо-економски профил во регионот на североисточна Македонија

Североисточниот плански регион на Македонија го опфаќа крајниот североисточен дел на Република Македонија, кој се протега по должината на реките Пчиња и Крива Река и се состои од 6 општини: Липково, Куманово, Старо Нагоричане, Кратово, Ранковце и Крива Паланка. Североисточниот плански регион се протега по должината на границата со Косово, Србија и Бугарија. Нејзината вкупна површина е 2.310 км², што претставува 8,98% од вкупната територија на Република Македонија.

Според последните статистички податоци од Националната статистичка агенција на Македонија, **населението** на регионот кон крајот на 2015 година изнесува 176.231 жител, што покажува релативно позитивни демографските промени во споредба со 2011 година, кога бројот е околу 1000 помалку (175.323)³¹. Густината на населението во Североисточниот регион изнесува 76,1 жители на квадратен километар. Нивото на природен раст во регионот изнесуваше само 2,4 ррт. Населението е распоредено во 192 населени места, 189 од нив рурални населби. Регионот

³⁰ <http://www.eastregion.mk>

³¹ Државен завод за статистика на Република Македонија „Регионите во Република Македонија 2015“

има вкупно 46.295 домаќинства и 59.488 живеалишта. Младите жени на возраст од 15-29 години сочинуваат приближно 1/10 од населението во регионите (10,8%) и тие се речиси парцијално распоредени во урбанизираните и руралните подрачја.

Во однос на **образовниот** профил на жителите статистиката не е сосема јасна за општата дистрибуција на жители според пол, возраст и образовниот статус. Она што е јасно е дека бројот на луѓето кои постигнале степен на високо образование достигна најниско ниво за последните пет години, на крајот од 2015 (580 лица), во споредба со 2011 (652 лица). Исто така, жените од регионот, се чини дека се поамбициозни во врска со високото образование од мажите, бидејќи бројот на жените кои имаат завршено високо образование (348) е речиси двојно поголем од мажите (202)³².

Иако малку побавно, **пазарот на трудот** на регионот се развива во последните пет години. Земајќи ја во предвид стапката на активност, таа се зголеми од 53,7% во 2011 година на 54% на крајот на 2015 година за вработување, исто така, има силно позитивен развој во 2015 година кога го достигна својот врв во последната деценија со рејтинг 30,6% (наспроти 21,7% во 2011 година). На нагорниот раст на стапката на вработеност е тесно поврзан со намалување на стапката на невработеност во регионот која падна брзо во 2015 година на ниво од 43,2% од речиси 60% во 2011 година. Жените во регионот позитивно се под влијание на овој тренд, бидејќи вработувањето на жените исто така се зголеми и на тој начин им обезбеди редовни месечни примања. Сепак, годишните бруто приходи заработени од страна на жените во регионот во 2015 година падна под нивото од 2010 година (251.893 денари наспроти 285.437 денари). Исто така, важно е да се истакне дека жените во регионот се помалку платени на час од мажите во 2015 (119 наспроти 126 денари).

Во однос на **економијата**, економскиот профил на североисточниот регион е економски недоволно развиен споредено со другите региони во земјата. И покрај тоа што е зголемено од 2009 година (4,5%), учеството на регионот во бруто-домашниот производ на Република Македонија е на скромно ниво од 5,5% во 2012 година, што е многу помалку од учеството на вкупната површина на регионот и вкупното население на државата. Мерено по глава на жител, североисточниот регион имаше пораст на БДП од 2009 година (104.775 мил. денари) до 150.556 милиони денари во 2013. Напредокот на економската активност во регионот го определува нивото на БДП по глава на жител во регионот дека расте побрзо од просечното за Република Македонија (51,4%) и за изразување на 67,7%, што е релативно добар резултат и укажува на позитивно заживување на економијата во овој регион. Согласно Одлуката за класификација на региони, нивото на развој на североисточниот регион има индекс за развој 0,56%, социјално-економски индекс 0,33%, и демографски индекс 0,70%, што го става североисточниот регион на последната позиција во класификацијата на осумте планирани региони во Македонија.

Економското учество на **бруто-додадената вредност** во вредноста во земјата се зголеми од 4,38% во 2009 година до 5,76% во 2012 година, што укажува дека иако бавно, економијата се

³² Државен завод за статистика на Република Македонија „Регионите во Република Македонија 2015“

развија. Структурата на бруто-додадената вредност по дејности е следноа: Учеството на земјоделството е 10,33%, што е речиси слично на државното ниво (10,3%); учеството на индустријата е 15,46%, што е пониско од просекот на земјата (17,76%); учеството на градежништвото (14,86%) е речиси двојно поголем од уделот во државниот просек (7,88%), трговијата е повисока (26,97%) од просекот (21%), но сите други активности се пониски од просекот (32,39% наспроти 42,50%).

Во 2013 година имаше 4.303 активни деловни субјекти во регионот, што е малку повеќе од бројките во 2009 година (4190), а 91% од субјектите се микро претпријатија со практично мала акумулаторска моќ. Главната причина за основање на претпријатија се чини дека е обезбедување на економско опстојување на основачите и вработените, но не за повеќе амбициозни деловни цели. Има 86 големи претпријатија и само 5 големи корпорации.

Во врска со **претприемачкиот потенцијал** на регионот, важно е да се напомене дека обемот на инвестиции во основни средства во регионот е релативно низок (9,56%) и е под просекот на земјата (15,8%). Уделот на регионот во инвестициите во основни средства е многу низок 2,33% во 2012 година, кој е најмал показател на инвестиции во споредба со сите осум региони). Покрај тоа, структурата на инвестициите е неповолна бидејќи речиси 2/3 од инвестициите се во изградба, а само 3% во развојот на земјоделството. Ова е една од главните причини поради кои земјоделството не е развиено во регионот. Покрај тоа, постои функционална е-влада во регионот, што обезбедува полесен пристап до сите административни услуги.

Регионот е богат со прекрасни природни ресурси, кои се привлечни за туристите, што ги одбележува позитивните трендови во развојот на **туризмот** во последните пет години од 3803 во 2011 година на 8125 во 2015 година, бидејќи 2/3 од туристичкиот проток се странци.

Регионот има развиено стратегија за социо-економски развој, која се фокусира на подобрување на животната средина, условите за живот и бизнис условите во регионот - Програма за развој на Североисточниот регион 2015-2019.

Според анализите направени во стратегијата за регионален развој, населението во Североисточниот регион има релативно добри услови за живеење во однос на **условите за живот и социјална инклузија**³³. „Населените места имаат урбана инфраструктура, и во регионот има мерна станица за мерење на загадувањето. Условите за живот може да се рече дека се на нивото на економските можности во регионот, и поради неформалните економски активности и уплати, животниот стандард на населението е дури и подобар од она што би очекувале од релативно недоволно развиен економски регион. И здравствената и социјалната заштита во Североисточниот регион воопшто се релативно добри“. Она што може да се подобри во регионот е да се зголеми бројот на градинки, кој сега е низок. Семејствата имаат корист од детски додаток повеќе од просекот (4,5% наспроти 3,8% или за 18,4% повеќе од просекот), а бројот на корисници на посебен додаток до 26 години е 1% исто како и просекот на земјата. Низ Североисточниот регион, 34,46% од домаќинствата се корисници на социјална помош, наспроти 21,2% за

³³ Програма за развој на Североисточниот регион 2015-2019

републиката, што е 64% повеќе од просекот на државата. Бројот на корисници на социјална помош значително се намали во 2012 година (103,6%) од 2009 година (142.5%), но тоа сè уште е повисоко од просекот на земјата (64,8%). Во регионот работат 123 основни училишта со 18.078 ученици, како и 12 средни училишта, со вкупен број од 8.187 ученици.

Во моментот не постојат официјални информации за постоењето на социјални претпријатија во Македонија.

Општ демографски и социо-економски профил на регионот на Југоисточна Македонија

Југоисточниот регион е еден од осумте плански региони и се состои од 10 општини - Валандово, Гевгелија, Богданци, Дојран, Радовиш, Конче, Струмица, Босилово, Василево и Ново Село, со вкупно 171.416 жители и густина на населеност од 63,2 жители на км². Четири од 10-те општини се урбани средини - Струмица, Гевгелија, Валандово и Радовиш. Границите на регионот се со Република Грција на југ, Република Бугарија на исток, и на север и на запад со Источниот регион и Вардар, соодветно. Регионот има површина од 2.835 км², што претставува 10,9% од вкупната површина на земјата.

Според податоците од 2013 година, 8,4% од вкупното **население** на републиката живее во регионот. Регионот покрива вкупна површина од 2.733,62 км², или 10,63% од вкупната површина на земјата, со густина на населеност од 62,51 жители на км², што го прави овој регион петти во земјата, според густината на населението. На крајот на 2015 година, населението на регионот се состои од 173.352 жители. Во Југоисточниот плански регион има доста нееднаква дистрибуција на населението забележана во урбаните центри и руралните области. Од вкупниот број на жители, повеќе од 2/3 или 173.472 жители живеат во руралните области. Младите жени на возраст од 15-29 години се речиси 10% од вкупното население на регионот во 2015, што повторно се нерамномерно распоредени во градските и селските средини³⁴.

Во однос на **образовниот профил** на жителите, би можело да се сумира дека постои тренд на намалување на вредноста на едукација кај младата популација во регионот. Тоа е прикажано во намалувачкиот број на ученици во средно образование за последните пет години (6098 во 2014/2015 наспроти 7026 во 2011/2012 година). Спротивно, интересот за остварување на високо образование во 2015 година останува речиси ист како и на нивото од 2011 година (662 наспроти 653). Исто така, жените од регионот, се чини дека се поамбициозни во врска со високото образование отколку мажите, бидејќи жените кои имаат завршено високо образование се речиси двојно (420) мажите (242)³⁵.

Иако малку побавно, **пазарот на трудот** на регионот се развива во последните пет години. Земајќи ја во предвид стапката на активност, таа е намалена од својот врв во 2011 година (71%) на 68,4% на крајот на 2015 година и сè уште е подобра од другите региони. Стапката на вработеност, исто така, се намали од 64,4% во 2011 година на 56,9% во 2015 година. Трендот на стапката на

³⁴ Државен завод за статистика на Република Македонија „Регионите во Република Македонија 2015“

³⁵ Државен завод за статистика на Република Македонија „Регионите во Република Македонија 2015“

вработеност е тесно поврзан со оној на стапката на невработеност во регионот, која брзо се зголеми во 2015 година на ниво од 16,7% од речиси 10% во 2011 година. Жените во регионот се под позитивно влијание на овој тренд, бидејќи вработувањето на жени исто така се зголеми и на тој начин им обезбеди редовни месечни примања. Сепак, годишните бруто приходи заработени од страна на жените во регионот во 2014 година се зголемија побрзо од нивото од 2010 година (319.121 денар наспроти 245.856 денари). Исто така, важно е да се истакне дека жените во регионот се помалку платени на час од мажите во 2014 (143 наспроти 161 денар)³⁶.

Во смисла на **економскиот развој**, Југоисточниот плански регион постигнува значајни резултати во економијата на Република Македонија со значителен економски удел и развој како еден од најдинамичните економски растови во земјата (по Скопје кој е најразвиен економски). Сите економски сектори се застапени во структурата на регионот. Најзначајни сектори во регионот се: земјоделството, градежништвото, трговијата, рударството, текстилната индустрија, тутунската индустрија и угостителството. Иако преовладува индустријата, услугите, исто така, покажуваат исклучително динамичен раст. Сепак, Југоисточниот плански регион е главно земјоделски регион поради одличните климатски услови за производство на раноградинарски култури: овошје и зеленчук, како и свеж зеленчук и овошје.

Бруто домашниот производ³⁷ на Југоисточниот регион во 2012 година се состои од 9,21% од националниот БДП, што е многу подобра бројка во споредба со другите региони. Може да се заклучи дека во 2012 година, жителите на Југоисточниот плански регион, што претставува 8,4% од вкупниот број на жители во земјата, генерирал 9.21% од бруто домашниот производ. Исто така, во периодот 2009 - 2011, стапката на раст на БДП во регионот е многу повисока од растот на националниот бруто-домашен производ. Југоисточниот плански регион генерирал БДП од 3.970 евра по глава на жител во 2012 година, што е повисоко за 9,8% од просекот на Република Македонија. Во анализираниот период, најголемиот износ на БДП по глава на жител во регионот беше одбележан во 2011 година, кога беше 4,199 евра, односно повисок за 15.61% од националниот просек.

Во однос на **бруто додадена вредност** земјоделството е најважниот сектор во регионот, бидејќи носи највисока бруто додадена вредност во структурата на БДП во регионот. Важноста на овој сектор се должи на фактот што тој генерира околу една третина од вкупната бруто вредност во регионот. Земјоделството учествува во структурата на БДП на национално ниво, со учество од 10,3%, а во структурата на БДП во Југоисточниот плански регион има удел од 34,3%. Други активности (9,29%), трговија (6,31%), и индустрија (5,92%), следат кон најниско.

Вкупниот номинален износ на **капитални фиксни инвестиции** на ниво на Република Македонија бележи континуиран пораст за последните пет години, што не е така за Југоисточниот плански регион. Она што исто така е загрижувачки е ниското учество на фиксни капитални инвестиции во регионот што е само 4,33% во 2013 година. Ова обично укажува на тоа дека многу мал процент на

³⁶ Државен завод за статистика на Република Македонија „Регионите во Република Македонија 2015“

³⁷ Бруто домашниот производ по глава на жител се добива кога вкупниот пресметан бруто домашен производ на ниво на земјата се подели со вкупната големина на население во земјата, односно, во регионот.

добивка се инвестира во купување на нови технологии и целокупната модернизација на компаниите. Претпријатијата од регионот сè уште се претежно работнички со ниско ниво на техничко-технолошка опрема³⁸. Така, потребно е да се охрабрат и поддржат деловните субјекти за поголеми фиксни капитални инвестиции. Истиот тренд е прикажан во надворешно-трговското работење во регионот, кој, исто така, се карактеризира со тенденција на опаѓање. Во вкупното надворешно-трговско работење на Република Македонија, Југоисточниот регион имаше удел од 8,6 - 10,2% во извозот, а тоа е, 4,9 - 5,7% во увозот. Деловните субјекти од регионот генерираа суфицит во 2012 година во надворешната трговска размена во износ од 25,5 милиони американски долари.

Во однос на **социјалната заштита и социјалното вклучување**, распределбата на надоместоци во регионот ги има следниве бројки: уделот на деца 0-18 години, приматели на детски додаток е намален од 3% во 2012 година на 4,6% во 2015 година; уделот на луѓето од 0-26 години, корисници на посебен додаток е константен за последните 5 години - 1%; уделот на домаќинства - корисници на социјална парична помош на возраст 18+ (на 1000 жители) се зголеми од 13,3 во 2013 година на 16,6% во 2015 година. Понатамошниот развој на социјални услуги во регионот е предложен во Регионалниот развоен стратешки план³⁹.

Вредноста на индексот на развој на Југоисточниот плански регион изнесува 0,89, што е за 11 индексни поени под националниот просек и е на второ место (по Скопскиот плански регион). Економско-социјалниот индекс изнесува 1,38, односно 38 индексни поени над националниот просек, а демографскиот индекс е 0,58.17⁴⁰. Следниве индикатори се користат за утврдување на економско-социјалниот индекс: бруто домашниот производ по глава на жител, буџетските приходи по глава на жител, раст со додадена вредност на нефинансискиот сектор и стапката на невработеност, додека пак демографскиот индекс се определува врз основа на природниот пораст на бројот на население, стапката на стареење, нето миграцијата на 1000 жители и дипломирани студенти на 1000 жители. Според новата класификација за периодот 2013 - 2017 година, индексот на развој на југоисточниот регион изнесува 97,1, економско-социјалниот индекс 129,5, а демографскиот индекс е 72,4⁴¹, што повторно го става регионот меѓу најразвиените во републиката.

Анализа на клучните политички и правни документи, поврзани со социјалното претприемништво, женското претприемништво и социјалните иновации

Во извештајот беа идентификувани стратешки и политички документи на регионално, национално и европско ниво во врска со женското претприемништво и социјалното претприемништво:

³⁸ Програма за развој на Југоисточниот плански регион 2015-2019

³⁹ Државен завод за статистика на Република Македонија „Регионите во Република Македонија 2015“

⁴⁰ Одлука за класификација на планските региони според степенот на развиеност за периодот 2008-2012, Службен весник бр.162/2008

⁴¹ Одлука за класификација на планските региони според степенот на развиеност за периодот 2013-2017, Службен весник бр.88/2013

Европско ниво

Европската комисија го промовира и поддржува женското претприемништво преку Законот за мали бизниси и Акциониот план за претприемништво за 2020 година. Иницијативите, како што е проектот ФЕМТЕРПРАЈЗ, имаат за цел да го поддржат формирањето на мрежи помеѓу жени претприемачи, потенцијалните женски претприемачи, како и организации за поддршка кои се силно охрабрени од страна на ЕК.

Развојот и унапредувањето на женската креативност и претприемачкиот потенцијал е поврзана со следново:

ЕУ Стратешки ресурси за женско претприемништвото и анализа

1. Акционен план за претприемништво на ЕК 2020

„Жените сочинуваат 52% од вкупното европско население, но само една третина од самовработените или од сите бизнис стартери во ЕУ. Со тоа жените претставуваат голем базен на претприемачки потенцијал во Европа. Кога се воспоставува и води бизнис, жените се соочуваат со повеќе тешкотии отколку мажите, главно во пристапот до финансии, обука, вмрежување, како и во усогласувањето на бизнисот и семејството.

Потенцијалните жени претприемачи треба да бидат свесни за програмите за поддршка на бизнисот и можностите за финансирање.

Во 2009 година, Комисијата ја отвори Европската мрежа на амбасадори на женското претприемништво, да служи како инспиративен пример за потенцијалните жени претприемачи. Ова беше следено во 2011 година од страна на Европската мрежа на ментори за жени претприемачи, кои доброволно ги советуваат жените за започнување и водење на нови бизниси. Во 2012 година, Комисијата даде предлог за подобрување на родовиот баланс во управните одбори на јавно котираните компании. Иако членството на одборите бара различни способности и вештини во однос на претприемништвото, повеќе жени на високи менаџерски позиции можат да послужат како пример за другите жени. Видливоста на поголем број на успешни професионални жени ќе им покаже на другите жени дека тие имаат шанси за успех на пазарот на трудот.

Ефикасното спроведување на постојните закони за родова еднаквост, особено Директивата 2010/41/EЗ[74] треба дополнително да го стимулира женското претприемништво.

Комисијата ќе:

· Креира онлајн менторство ширум Европа, советување, образовна и бизнис вмрежувачка платформа за жени претприемачи, кои ќе ги донесат актуелните национални амбасадори и менторски мрежи онлајн, ќе ја продлабочат нивната понуда и ќе го прошират нивниот дофат и ќе дадат поддршка на женското претприемништво на национално и регионално ниво со промовирање на размена на најдобрите практики помеѓу земјите-членки.

Земјите-членки се повикуваат да:

- Дизајнираат и имплементираат национални стратегии за претприемништвото кај жените кои имаат за цел зголемување на уделот на компаниите предводени од жените.
- Собираат родово разделени податоци и да прават годишно ажурирање на состојбата на жените претприемачи на национално ниво.
- Продолжат и да ги прошират постојните мрежи на амбасадорите на женското претприемништво и ментори за жени претприемачи.
- Спроведуваат политики со кои на жените ќе им се овозможи да постигнат соодветна рамнотежа помеѓу работата и приватниот живот, преку воспоставување на соодветна и прифатлива грижа за децата и постарите издржувани лица, особено од страна на целосно искористување на можностите за поддршка во рамките на EAFRD, ERDF и ESF.⁴²

2. „Закон за мал бизнис“ за Европа

Законот за мали бизниси е сеопфатна рамка која бара да се подобри пристапот на претприемништвото во Европа преку поедноставување на регулативата и политиката за животната средина за мали и средни претпријатија (МСП). Комуникацијата „Најпрвин помисли мала мисла - Закон за мал бизнис за Европа“ од Комисијата до Советот наведува десет водечки принципи за да се промовира раст во секторот на малите претпријатија. Принципот еден се фокусира посебно на жените и младите луѓе: Европската унија (ЕУ) и земјите-членки треба да „се грижат за идните претприемачи подобро (...) особено меѓу младите луѓе и жените, и со поедноставување на условите за бизнис трансфери.“

3. Стратешки ангажман за родово рамноправност 2016-2019

Работниот документ на персоналот на Комисијата „Стратешко ангажирање за родово еднаквост 2016-2019“ ја нагласува потребата за интегрирање на перспективата за родово рамноправност во сите политики на Европската унија (ЕУ), како и програмите за финансирање, поставувајќи ја рамката за работата на Комисијата кон подобрување на состојбата. Тој се фокусира на пет приоритетни области: зголемување на учеството на жените на пазарот на трудот и еднаква економска независност; намалување на јазот во платите помеѓу половите; промовирање на еднаквост во процесот на донесување одлуки; борба против родово базираното насилство и трговија со луѓе; и унапредување на родовата еднаквост и правата на жените ширум светот.

Напредокот се прикажува во годишниот извештај за еднаквост меѓу жените и мажите на Европската комисија.

4. WIN Подобрување на женското претприемништво

WIN, проектот за градење на капацитетите финансиран од програмата Леонардо да Винчи Трансфер на Иновативност, има за цел да се развијат вештини на жените на професионално ниво,

⁴² <http://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/action-plan/>

сфаќајќи ги карактеристиките на жените претприемачи и нивниот однос со географскиот и социоекономскиот контекст. Исто така се труди да промовира основање и работа на нови бизниси.

Овој веб-сајт е достапен на англиски, унгарски, италијански, полски и грчки јазик.

5. Директива на ЕУ за самовработени работници и еднаков третман на мажите и жените

Директивата 2010/41/EU за примената на принципот на еднаков третман на мажите и жените кои се занимаваат со самовработени лица поставува одредби за борба против дискриминацијата при основање на компанија. Прашањата кои се покренати вклучуваат еднаков третман и недискриминација, повластици и социјална заштита.

6. Директивата на ЕУ за спроведување на принципот на еднакви можности и еднаков третман на мажите и жените во областа на вработувањето и занимањето.

Директивата 2006/54/EK забранува директна или индиректна дискриминација врз основа на пол на пазарот на трудот, вклучувајќи ги и условите за пристап до самовработување. Исто така, ја нагласува важноста на еднаков третман во однос на пристапот до вработување (вклучувајќи и стручна обука), работни услови (вклучувајќи плата) и шемите за трудова социјална заштита.

7. Затворање на родовиот јаз во пристапот до финансиски и други услуги и социјално претприемништво

Оваа студија, објавена од страна на одделот за политика на Европскиот парламент за граѓански права и уставни прашања, ги истражува разликите помеѓу мажите и жените претприемачи и социјалните претприемачи. Таа ги истражува бариерите и дискриминаторските ефекти кои го попречуваат женското претприемништво во Европската унија (ЕУ), вклучувајќи и пристап до финансии. Содржи четири студии на случај на следните земји: Чешка, Италија, Шведска и Обединетото Кралство.

8. Резолуција на Европскиот парламент за справување со пречки за женско претприемништво

Комисијата на Европскиот парламент за правата на жените и родовата еднаквост ја испита тековната состојба и утврди широки препораки за зголемување на женското претприемништво. Резолуцијата од 2016 „Надворешни фактори кои претставуваат пречки за европското женски претприемништво“ се однесува на различни прашања, како што се пристап до финансиски средства, претприемничко образование и обука, социјално претприемништвото, рамнотежата работа-живот, итн.

9. Резолуција на Европскиот парламент за семејни бизниси во Европа

Врз основа на работата на Комисијата на Европскиот парламент за индустрија, истражување и енергија, ова резолуција од 2015 вклучува препораки кои се однесуваат на улогата на жените претприемачи во семејните бизниси. Тоа ја нагласува важноста на семејни бизниси за економијата, се однесува на прашањата за финансирање и предизвиците и дава препораки за отстранување на бариерите со кои се соочуваат семејните бизниси.

10. Резолуција на Европскиот парламент на женското претприемништво во мали и средни претпријатија

Оваа резолуција од 2011 на Парламентот вклучува истражување на позадината и препораки за зајакнување на улогата на жените во секторот на мали и средни претпријатија (МСП). Клучните прашања покренати вклучуваат пристап до финансиски средства, поддршка на образованието, можности за мрежно поврзување и информатичките и комуникациските технологии.

11. Извештај на надворешните фактори кои претставуваат пречки за европското женско претприемништво/(2015/2111(INI))/Комитетот за правата на жените и родова рамноправност/известувач: Барбара Матера, 17.12.2015.

Алатки за поддршка на жени претприемачи

Комисијата поддржува неколку алатки, како што се мрежи и е-платформа за помагање на жените да станат претприемачи и да водат успешни бизниси:

Европска он-лајн платформа за жени претприемачи WEgate

Платформата WEgate е едношалтерски систем за жените од сите возрасти кои сакаат да започнат, водат и да имаат раст во бизнисот. Започна во септември 2016 година, а обезбедува информации и линкови за пристап до обука, менторство, совети и бизнис можности за мрежно поврзување.

Европска заедница на жени бизнис ангели и жени претприемачи

Целта на оваа иницијатива - финансирана од Европскиот парламент - е за поддршка на жените претприемачи во пристапот кон алтернативни извори на финансирање. Тоа ќе се постигне преку подигнување на свеста на бизнис ангелите, обука на жени кои би сакале да станат бизнис ангели и помагање на жените претприемачи да ги презентираат своите бизнис идеи за потенцијалните инвеститори. Мрежата беше создадена во 2017 година, со помош на 4 проекти кои опфаќаат 14 земји на ЕУ.

Европска мрежа за промовирање на женското претприемништво (WES)

WES е стратедиска мрежа со членови од 31 европска земја (ЕУ-28, Исланд, Норвешка и Турција). Делегатите ги претставуваат националните влади и институции. Тие се одговорни за промоција и поддршка на женското претприемништво на национално ниво. Членовите на WES обезбедуваат совети, поддршка, информации и контакти во врска со постоечките мерки за поддршка на жени претприемачи. Тие исто така помагаат да се идентификуваат добрите практики.

Европска мрежа на жени претприемачи амбасадори

Европската мрежа на женските претприемачки амбасадори беше отворена во 2009 година. Таа е составена од околу 270 претприемачи од 22 европски земји. Целта на амбасадорите е да

делуваат како модели со кажувањето на својата приказна за да се подигне свеста и да се поттикне претприемништвото како опција за кариера за жените од сите возрасти. Многу од амбасадорите отидоа подалеку од ова, станувајќи активно вклучени во поддршка на воспоставувањето на нови бизниси. Мрежата е многу успешна и ги надмина своите цели во однос на организирани настани и публиката. Беа организирани повеќе од 650 национални состаноци, достигнувајќи повеќе од 61.000 потенцијални жени претприемачи. Амбасадорите го поддржаа создавањето на повеќе од 250 нови претпријатија предводени од жени и создадоа 22 клубови за вмрежување и поддршка на бизнисите за жените.

Европска мрежа на ментори за жени претприемачи

Европската мрежа на ментори за жени претприемачи беше отворена во 2011 година. Седумнаесет европски земји и припаѓаат на мрежата на ментори: Албанија, Белгија, Кипар, Поранешната Југословенска Република Македонија, Грција, Унгарија, Ирска, Италија, Црна Гора, Холандија, Романија, Србија, Словачка, Словенија, Шпанија, Турција и Обединетото Кралство.

Мрежата на ментори обезбедува совети и поддршка на жените претприемачи кои започнуваат, управување и развој на своите бизниси во раните фази (од втората до четвртата година од постоењето на ново претпријатие кое го води и е во сопственост на жена).

Придружни документи

- Студија за „Статистички податоци за жени претприемачи во Европа“. Податоците покажуваат дека жените претприемачи претставуваат 29% од претприемачите (11,6 милиони) во Европа. Од 2008 година има зголемување на жените претприемачи во ЕУ од 3%. Жените го претставуваат мнозинството од претпријатија од едно лице во ЕУ (78%) и тие преферираат да воспостават бизниси во областа на здравството, активности во социјалната работа, услуги или образование. Студијата беше спроведена во ЕУ плус Албанија, Поранешна Југословенска Република Македонија, Исланд, Израел, Лихтенштајн, Црна Гора, Норвешка, Србија и Турција.

- Статистички податоци за жени претприемачи во Европа, Земја Бугарија – поединечен фајл за земја

„Жените претприемачи конституираа околу 8% од жените во активна работна сила (стапка на претприемништво). Ова беше пониско од просечната стапка на претприемништвото на ЕУ-28 (10%). Процентот на мажите претприемачи од мажите во активната работна сила во Бугарија (14%) исто така беше пониска од просекот на ЕУ-28. Повеќето жени претприемачи во Бугарија работат со полно работно време. Во 2012 година, околу 5% од жените претприемачи работеле со скратено работно време во нивните претпријатија и овој процент е значително понизок од просекот на ЕУ-28 (30%).“

- Студија за жени иноватори и претприемништво.

Социјално претприемништво⁴³

⁴³ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=952&intPageId=2914&langId=en>

Социјално претпријатие е комбинација на претприемничка активност со социјална цел. Неговата главна цел е да се има социјално влијание, наместо да го зголеми профитот за сопствениците или акционерите.

Бизнисите кои обезбедуваат социјални услуги и/или стока и услуги за ранливите категории на лица се типичен пример за социјално претпријатие.

Според најновите податоци на располагање, „социјалната економија“ вработува повеќе од 11 милиони луѓе во ЕУ, што претставува 6% од вкупната вработеност.

Предизвици и одговор на политиката

Пристап до финансии

Пристап до финансии е една од главните пречки за развој на социјалните претпријатија, како што се идентификувани во Иницијативата за социјален бизнис (СБИ)⁴⁴ усвоени од Комисијата во 2011 година.

Затоа, Комисијата:

- им помага на социјалните претпријатија за пристап до инвестиции до 500.000 евра преку јавни и приватни инвеститори на национално и регионално ниво, како дел од Програмата на ЕУ за вработување и социјални иновации (EaSI)⁴⁵
- ги поддржува социјалните претпријатија преку пилот капитални инвестиции, според Европскиот фонд за стратешки инвестиции (EFSI) сопственички инструмент⁴⁶, имено, преку фондови поврзани со инкубатори/акцелератори и ко-инвестиции со социјалните Бизнис Ангели
- кофинансираше 21 пилот-проекти⁴⁷ во 12 земји на ЕУ, избрани во рамките на повикот за предлог проекти во 2013 година, кои се фокусираат на развојот на страната на понудата и побарувачката на пазарот на социјални финансии
- ги разгледа резултатите од 21 пилот проект. Врз основа на искуството на овие проекти и други слични иницијативи, беше развиен Практичен водич за дизајнирање и спроведување на иницијативи за развој на социјални финансиски инструменти и пазари⁴⁸.
- лансираше нов повик за предлози во 2016 година да продолжи да ги развива социјалните финансиски пазари во Европа. 20 проекти⁴⁹ беа избрани со фокус на двете страни на социјалниот финансиски пазар:
 - снабдување (мобилизирање на инвеститори, поставување на инструменти за финансирање и олеснување на хибридни финансии за општествени претпријатија)

⁴⁴ <http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises/>

⁴⁵ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1084&langId=en>

⁴⁶ http://www.eif.org/what_we_do/efsi/equity/index.htm

⁴⁷ <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=13084&langId=en>

⁴⁸ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7878&type=2&furtherPubs=yes>

⁴⁹ <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=16864&langId=en>

- побарувачка (развој на подготвеност за поддршка на инвестициите за социјалните претпријатија и создавање на платформа на европско ниво за да се зајакне капацитетот на организациите за поддршка)

Комисијата, исто така, поддржува социјално претпријатие преку Европскиот социјален фонд.

Мапирање на социјалните претпријатија во ЕУ

Во Иницијативата за социјален бизнис, Комисијата ја идентификуваше потребата да се добијат:

- комплетни информации за состојбата и развојот на социјалните претпријатија во Европа
- доказ за понатамошно развивање на стратешката рамка.

Затоа, Комисијата започна со длабочинска студија на социјално претприемништво⁵⁰, објавена во ноември 2014 година, мапирајќи ја реалноста на социјалните претпријатија во ЕУ 28 и Швајцарија користејќи заедничка дефиниција и пристап.

Студијата дава преглед на еко-системите на социјално претпријатие во различни земји, вклучувајќи ги и факторите кои го ограничуваат нивниот развој.

Според студијата, социјалните претпријатија се значаен двигател на инклузивен раст и игра клучна улога во решавањето на тековните економски и еколошки предизвици. Сепак, само осум земји имаат политичка рамка за да го охрабрат и поддржат развојот на социјалните претпријатија.

Оваа студија е почетна точка за развој на сеопфатна мапа на социјални претпријатија во Европа. Ситуацијата се менува брзо и затоа во 2016 година е започнато ажурирање со седум земји (FR, BE, SP, IT, IE, SK, PL).

- Извештаи од земји 2014
- Ажурирани извештаи од земјите 2016 (FR, BE, SP, IT, IE, SK, PL)
- Сумирачки документ: Развоите во Европа 2016
- Методолошки документи

Кон овозможен еко-систем:

Социјалната Бизнис Иницијатива ги повикува земјите-членки да ја развијат животната средина, која овозможува социјалните претпријатија да започнат и да се развиваат. Во соработка со ОЕЦД Комисијата има подготвено стратешки инструкции и компендиум на добри практики, со стратешки поакзатели за оние кои се ангажирани во подобрувањето на нивните национални животни средини⁵¹.

- Прочитај ја кратката стратешка инструкција за социјално претприемништво;
- Прочитај ја кратката стратешка инструкција за мерење на социјалното влијание;

⁵⁰ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=2149&furtherNews=yes>

⁵¹ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=22>

- Прочитај ја кратката стратешка инструкција за Скалирање на влијанието на социјалните претпријатија;
- Прочитај го **компендиумот на добри практики**.

Анализа на клучните политички и правни документи, поврзани со социјалната

Социјални иновации

Социјални иновации се нови идеи кои пресретнуваат одредени социјални потреби, креираат општествени односи и создаваат нови соработки. Овие иновации може да бидат производи, услуги или модели со кои поефективно се адресираат одредени незадоволени потреби. Целта на Европската Комисија е да поттикне и охрабри примена на иновативни решенија на пазарот и да стимулира вработеност.⁵²

Цели

Акциите на Комисијата од областа на социјалните иновации во Иницијатива на Унијата за иновации 2010 (Innovation Union initiative-2010) и Пакетот за социјални инвестиции (Social Investment Package -2013). Овие акции ги поттикнуваат, зголемуваат и ја олеснуваат примената на иновативните социјални решенија. Главните цели се:

- Промоција на социјалните иновации како извор на работни места и економски раст
- Споделување на информации за социјалните иновации во Европа
- Подржување на иновативни претприемачи и мобилизирање на инвеститори и јавни организации
- Што работи Комисијата во областа на социјална иновација

Вмрежување – Европската Комисија (ЕК) им помага на организациите ширум Европа да се поврзат, да учат едни од други да споделат искуства преку порталот Social Innovation Community⁵³.

Натпреварување – секоја година ЕК го организира Европскиот натпревар за социјални иновации (European Social Innovation Competition) со цел да поттикне и подржи нови решенија за општествени предизвици и оттука да ја зголеми свеноста кај луѓето за социјална иновација. Други европски натпревари исто така подржуваат социјални иноватори, како што се: RegioStars Awards и Турнирот за социјални иновации.

Финансирање – ЕК нуди директно финансирање за поддршка на социјалните иновации преку Програмата за вработување и социјална иновација (Employment and Social Innovation Programme), Хоризонт 2020, особено преку SME Instrument којшто е отворен за социјални претпријатија или преку Платформи за колективна свест (Collective Awareness Platforms). Социјалните иновации исто така можно е да бидат финансирани во вашата земја или регион преку структурните и инвестициските фондови на ЕУ- Прирачник за социјална иновација⁵⁴.

⁵² http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/social_en

⁵³ <http://www.siceurope.eu/>

⁵⁴ http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/84453/Guide_to_Social_Innovation.pdf

Екосистеми – ЕК ги унапредува условите за социјална иновација и социјални претпријатија во Европа, исто така за да привлече и приватни инвеститори. Научете за Иницијативата за социјален бизнис (Social Business Initiative) и Иницијативата Start-Up & Scale-Up Initiative. Тие се изградени врз основа на заклучоците на екстерна експертска група (GECS) и мапирање на екосистеми на социјалните претпријатија во секоја од 28-те земји членки на ЕУ.

Влијание – ЕК собира и дисеминира докази за придобивките од социјалната иновација и методологиите за мерење на резултати. Погледнете го извештајот “Зажакнување на социјални иновации во Европа- Патување до ефективно оценување и метрика-2012”(“Strengthening social innovation in Europe Journey to effective assessment and metrics (2012), работата за постигнување на социјално влијание извршена во рамките на Иницијатива за социјална иновација и истражувачки проекти спроведени за остварување на таа цел.

Инкубатори – ЕК подржува инкубатори за социјална иновација во Европа, преку мрежи на инкубатори ширум ЕУ како што се Transition и Benisi.

Истражување - ЕК бара нови идеи, апликации или полиња за социјална иновација- погледнете ги како пример овие трудови: Paper on social innovation and open manufacturing (2015), и Paper on Collaborative economy with a social purpose (2016).

Документи како поддршка:

- Ова е Европска социјална иновација (This is European Social Innovation⁵⁵);
- Градење и унапредување на човечки капацитети, предизвикување на промени (Empowering People, Driving Change – Social Innovation in the European Union (2010)⁵⁶);
- Социјална иновација, декада на промени- БЕПА, 2014 (Social Innovation, a decade of change (BEPA, 2014)⁵⁷.

Национално ниво

- Бугарска национална младинска стратегија 2010-2020;
- Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија 2010-2020
 - Македонски национален акциски план за мали и средни претпријатија 2016-2020: стимулирање на самовработување, социјално претприемништво и промоција на претприемништво

Регионално ниво

- План за имплементација на Националната младинска стратегија (2010-2020) за 2016;
- Имплементациски план за Национална младинска стратегија (2010-2020) за 2016 за Благоевградска област и по општини;
- Регионална стратегија за развој на социјални услуги 2016 - 2020 Благоевградска област;
- Регионална стратегија за регионален развој 2014-2020;

⁵⁵ <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/19042>

⁵⁶ <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/13402/attachments/1/translations>

⁵⁷ <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/13403/attachments/1/translations>

- Регионална стратегија за развој на Кустендилската област 2014-2020;

Анализа на регионални и национални веб страни фокусирани на социјално претприемништво, женско претприемништво и социјални иновации или поддршка на социјални/жени претприемачи во зачетокот на нивниот сопствен бизнис

Проекти на ЕУ за женско претприемништво

WEgate платформа

WEgate платформата е "се на едно место" продавница за жени од сите возрасти кои сакаат да започнат, водат и развиваат бизнис. Платформата е воспоставена во септември, 2016 и таа обезбедува информации и линкови за пристап до тренинзи, менторирање, совети и можности за бизнис вмрежување.

WEgate е иницијатива на Генералниот директорат за внатрешни пазари на Европската Комисија, индустрија, Претприемништво и мали и средни претпријатија и мали и средни претпријатија во ЕА зоната. Нејзината мисија е да ги обезбеди најпотребните информации и поддршка за женско претприемништво.

Пристап до финансии, како да развивате бизнис, каде да добиете помош во вашиот регион, совети, тренинг и можности за учење, менторски програми, добри практики, студии на случаи, успешни приказни и релевантни вести и настани можат да бидат најдени на WEgate.

WEgate исто така ќе дејствува како центар за онлајн вмрежување, размена и соработка помеѓу надежни и тековни жени претприемачи и стейкхолдери.

www.WEgate.eu

WEP платформа

Платформата за женско претприемништво "Womenentrepreneurship" platform- WEP, е непрофитна асоцијација (според бугарската легислатива) воспоставена во Брисел којашто настојува да спои истомислечки организации за женско претприемништво или жени во бизнисот, со цел размена на најдобри практики и информации, обезбедување на правовремени информации на националните и Европските асоцијации на жени претприемачи за случувањата на ниво на ЕУ.

Платформата е ангажирана во промоција на женско претприемништво во ЕУ и пред институциите на ЕУ и ќе биде првиот пункт за контакт за креаторите на политики, политичарите и стейкхолдери кои се подготвени да го унапредуваат прашањето понатаму.

<http://womenentrepreneurshipplatform.eu/>

WIN платформа

Унапредување на женско претприемништво- Women Entrepreneurship Enhancement WIN, е проект за градење на капацитети финансиран од Програмата "Леонардо Да Винчи за трансфер на иновации" (Da Vinci Transfer of Innovation Programme), кој има за цел развивање на вештини кај жените на професионално ниво, разбирање на карактеристиките на жените претприемачи и нивната врска со географскиот и социо-економскиот контекст. Оваа платформа исто така настојува да промовира воспоставување и функционирање на нови бизниси,

Веб сајтот е достапен на англиски, унгарски, италијански, полски и грчки.

Експериментирање во програмските земји (Унгарија, Кипар и Полска), менторирање како метод за поддршка на развојот на професионални претприемачки вештини. Тоа е базирано на процес во кој една личност (менторот) го поддржува професионалниот развој на друг. Во ваков случај менторот е еден поискусен претприемач кој надвор од било каков формален работен ангажман, ќе помогне на женски претприемач да го развие нејзиниот професионален идентитет и уште повеќе меѓучовечка мрежа која поврзува ментори и жени претприемачи. mentoring as method to support the development of professional entrepreneurial skills.

Разбирајќи ги карактеристиките на женското претприемништво и нивната врска со географскиот и социо-економскиот контекст. Особено, проектот цели кон развивање, соработка со транснационалните партнери, истражување за тоа како женските специфичности во моделите на креацијата и менаџирање на претпријатијата можат да ја поддржат иновацијата и конкурентноста. Се фаворизира создавањето на нови претпријатија со обезбедување на трансфер до локалните организации за стручно образование и обуки и советодавни услуги на жени, преку презентирање на претприемачка идеја која треба да биде развиена и специфична обука за start-up жени претприемачи.

<http://www.win-project.eu>

We See Проект

Проектот женско претприемништво за одржлив економски развој (Project Women entrepreneurship for sustainable economic development-WE-SEE), под ИПА Програмата за прекугранична соработка Македонија-Бугарија.

Севкупната цел на проектот:

Создавање на погодна средина за долготраен одржлив развој на женското претприемништво во пограничниот регион.

Проектот е кофинансиран од ЕУ преку Програмата Interreg-IPA CBC Bulgaria–the former Yugoslav Republic of Macedonia.

Специфични цели:

1. Да се идентификуваат тековните услови за женско претприемништво во пограничниот регион.
2. Зајакнување на локалните капацитети за поддршка на жените претприемачи.
3. Воспоставување соработка и врски меѓу жените претприемачи во пограничниот регион.
4. Унапредување на бизнис и претприемачки вештини на жените претприемачи со промоција на услугите за зајакнување и олеснување за водење на бизнис управуван од жени.
5. Зголемување на видливоста на жените претприемачи како двигатели на локалниот економски развој.

<http://www.project-weesee.org>

Награда за социјално влијание

НАГРАДА ЗА СОЦИЈАЛНА СИГУРНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА

“Наградата за социјално претприемништво е еден од проектите на Европската младина и студенти (European Youth and Students' Europa). Проектот е создаден и инициран од Универзитетот за бизнис и економија во Виена и Центарот за Влијание и визијата за социјална инклузија на млади луѓе и студенти.

Проектот сам по себе е три-стран проект: Образува, одобрува и наградува, а исто така е и инкубатор на финалистите кои имаат цел за понатамошно развивање на нивните идеи. Образовниот дел се одржа во периодот од Февруари до Април 2017, организиран во шест работилници во Скопје, Тетово, Гостивар, Охрид, Битола и Штип. Тренерите на работилниците ја имаа можноста да ги запознаат фондациите за социјално прифаќање, да ги развиат нивните бизнис идеи од нула и да ги водат до фаза каде што дејствата можат да бидат имплементирани.

Постепено преку работилниците, младите луѓе и студентите ќе ја имаат можноста да учествуваат во натпревар за напредни бизнис идеи со социјална поддршка кои имаат потенцијал да направат бројни позитивни промени. Со поддршка на големите, ќе се изберат три победнички идеи. Наградата од Македонскиот награден фонд изнесува 6000 евра, менторство од Европската година на европски студии во Белград во Ноември, менторство и период период на укубација и многу други можности.

На наш начин ние сме способни да ги собереме младите луѓе за социјално прифаќање и да им помогнеме со непрекината поддршка со која ќе добијат способност да разберат како да бидат претенденти во општеството.

<http://socialimpactaward.mk>

ЕУ проекти за социјална иновација

Заедница за социјална иновација - Social Innovation Community (SIC)

“Голем број на организации за социјална иновација и мрежи се појавија во Европа во последниве години за да се справат со се повеќе сложените и меѓусебно поврзани предизвици со кои се соочуваме денес. Сепак премногу често оваа активност е ограничена на мали, малку активни и недоволно добро координирани и доволни видливи организации за да извршат влијание врз критичната маса.

Земајќи ги областите со познати активности за социјална иновација - кои ги организираме околу мрежите за социјална иновација- SIC ќе се зајакнат, поврзат и ќе израснат во постоечки заедници за социјална иновација-вклучувајќи јавен сектор за иновација, дигитална социјална иновација, посредници, чинители во социјална економија и повеќе.

Почнувајќи од премисата дека ни требаат повеќе иновативни пристапи за ефективно да ги адресираме социјалните предизвици, во три годишен период SIC ќе одржи серија на онлајн и офлајн активности - вклучувајќи практични експерименти, учење, политики и истражување.

SIC е проект финансиран од Програмата Horizon 2020 и предводен од конзорциум од 12 водечки организации низ Европа. SIC ќе работи од Февруари 2016- 2019.”⁵⁸

Европски натпревар за социјална иновација

“Натпреварот за социјална иновација 2017 цели да ги направи технолошките промени и дигиталната трансформација поинклузивна. Трите победници на натпреварот ќе добијат награда од 50,000 евра.

Анализа на постоечки и потенцијални можности за создавање на социјални претпријатија во пограничниот регион на Република Бугарија и Република Македонија.

Анализата на постоечки и потенцијални можности за создавање на социјални претпријатија низ пограничниот регион на Република Бугарија и Република Македонија е базиран на податоци обезбедени од горенаведеното истражување и социолошки интервјуа со потенцијалните создавачи на FEMTERPRISE мрежата – 30 жени на возраст од 18-29, како и 30 експерти и ментори-волонтери од пограничниот регион. Иако студијата не претендира кон репрезентативност, сепак дава многу вредни резултати истакнувајќи ги постоечките и можните прилики за напредок на социјалното претприемништво во пограничниот регион. Базиран е на компаративна анализа,

⁵⁸ <https://www.siceurope.eu/about-sic>

барајќи паралели и контрасти за истражуваниот феномен од двете страни на границата. Поделен е на поднаслови кои ја следат логиката на поднесената хипотеза.

1. Мотивација

Иако има тренд на зголемување на уделот на социјални и претпријатија предводени од жени во економија на ЕУ во последните пет години и Бугарија и Македонија сеуште се во бавен процес во тој поглед. Една од причините би можела да се најде во ограничувањето на правните дефиниции во двете земји, коишто го намалуваат дозволеният опсег на активности на социјалните претпријатија и што е поважно немаат чист поглед кон предимството на социјалната цел над другите цели. Од друга страна, тешко е да се процени реалниот број на активни социјални претпријатија, бидејќи не постои официјален извор на информации ниту систематски или редовен извор на информации. Податоците прибрани од националните пописи е лимитиран од страна на правно регистрираните ентитети кои главно се во форма на задруги или непрофитни организации што е преширока дефиниција и всушност не опфаќа реални мерила за овој феномен. Постојат само неколку студии за социјалното претприемништво во Бугарија и Македонија, кои барем најмалку го потенцираат феноменот за ограничен период, иако не се споредливи бидејќи произлегуваат од различни основни дефиниции. Сепак, според овие студии, двете земји имаат зголемување на бројот на отворени социјални претпријатија во последните 5 години, но сеуште треба многу да се направи за да се достигнат европските нивоа.

За почеток важно е да се забележи дека во спротивност со помалата официјално регистрирана активност на социјалните претпријатија во пограничниот регион на Бугарија и Македонија, постои голема лична мотивација за анагажман во врска со проблемите на социјалното претприемништво во пограничниот регион. Оваа мотивација беше идентификувана преку надочекуваниот број на апликанти кои се подготвени да го проверат и унапредат нивниот претприемачки потенцијал во рамките на проектот ФЕМТЕРПРИСЕ и исто така големиот број на стеикхолдери- успешни локални бизнисмени и претприемачи, потенцијални инвеститори и претставници од граѓанскиот сектор кои се подготвени волонтерски да ја споделат својата експертиза за промоција на социјално/женско претприемништво во регионот. Младите жени (на возраст од 18-29) со највисок претприемачки потенцијал во пограничната зона, идентификувани преку специјално развиен проектен инструмент, се многу мотивирани за идејата за здобивање со ново знаење и оттука унапредување на нивниот претприемачки потенцијал, а некои од нив дури и да отворат сопствено социјално претпријатие, коешто ќе има цел да реши одреден општествен проблем во регионот. Иако немаат искуство ниту како претприемачи, ниту како социјални претприемачи, младите жени сепак имаат идеи за воспоставување на социјално претпријатие фокусирано кон решавање на одреден социјален проблем. Уште повеќе тие се привлечени од идејата за вклучување во мрежата ФЕМТЕРПРИСЕ за социјални/жени претприемачи, којашто ќе им овозможи претприемачки know-how, комуникација со успешни претприемачи и поддршка од професионални ментори, што

изгледа дека е елемент кој недостасува во регионот. Некои од нив предвидуваат шанса за развој на ИТ секторот во регионот со помош на социјалното претприемништво и оттука подобрување на можностите за младите. Секоја од младите жени се потпира на одржливоста на мрежата и веруваат дека "напредокот на мрежата оди рака до рака со подобрувањето на можностите за основање на социјални претпријатија и решение за некои од клучните социјални проблеми во регионот, при што им се нуди прилика на младите, затоа сакам да бидам дел од оваа платформа" (P.M. 23, Potential social entrepreneur, Blagoevgrad).

Стеикхолдерите или особено успешните бизнисмени, потенцијални инвеститори, претставници на јавната администрација, организации-подружници или граѓански здруженија, исто така изразуваат голем интерес за поддржување на мрежи на социјални/женски претпријатија и во Македонија и во Бугарија. Главната причина цитирана од повеќето експерти вклучени во истражувањето е нивната подготвеност да придонесат за унапредување на постоечките услови за социјално претприемништво во регионот, што ќе резултира со ревидирање на условите за социјално/економски загрозуени групи, како и подобрување еколошките прилики во регионот. За одбележување е дека некои од успешните бизнисмени и инвеститори се придвижувани од можностите за примена на иновативни пристапи за поттикнување на социјалната економија. Повеќето од интервјуираните стеикхолдери изразија голем ентузијазам за споделување на нивното знаење и експертиза, дури и волонтерски, со млади амбициозни дами кои се подготвени да го развиваат нивниот потенцијал во полето на социјалното претприемништво. Сите тие тврдат дека е важно да се обезбеди поддршка и водич за младите претприемачи на почетокот од нивната кариера: *"Јас знам колку е тежок почетокот и како дури и минимална поддршка може да одигра значајна улога во развојот на една бизнис идеја"* (Т.С., Бугарија), *"Секогаш е тешко на почетокот и затоа е потребно да се има соодветна поддршка за да се надминат тешкотиите"* (Р.С., Македонија). Еве што кажуваат некои од нив: *"Јас верувам дека има многу млади луѓе во Бугарија и регионот кои се доволно мотивирани и подготвени да најдат решение за проблемите кои ги воочуваат околу себе, токму со користење на социјално претприемништво."* (Г.Т., Бугарија).

Важно е да се напомене дека поимот социјално претприемништво најмногу е познат и препознаен од претставниците на граѓанските здруженија и во двете земји, коишто имаат одредено искуство по однос на ова прашање, но овој поим не е лесно идентификуван од страна на локалните бизнисмени и младите жени кои го сметаат за релативно нов феномен за кој тие би сакале да се здобијат со повеќе знаење. Иако во некој сегмент некои од нив делуваат како социјални претприемачи, како на пример со вработување на луѓе со попреченост од регионот, тие сепак тоа го сметаат "само како бизнис", бидејќи тие се научени да го разделуваат поимот "социјален" од поимот "претпријатие".

Иако има некои песимистички визии околу прогресот на социјалното претприемништво не само во пограничниот регион, туку и на национално ниво. Неколку од експертите кои беа вклучени во анкетањето не веруваат во концептот социјално претприемништво. Базирајќи се на нивното искуство и комуникација со локални бизнисмени, тие сметаат дека прогресот на локалниот бизнис

е најважниот фактор за регионален раст и развој. Уште повеќе, тие го критикуваат социјалниот концепт како нефер бидејќи води кон нерамнотежа *“Социјалното претприемништво е регрутација со која добрите кадри се барани, но истовремено тие мораат да платат за некомпетентни кадри. Колку е подобар бизнисот, толку е подобро општеството”* (Р.С., стеикхолдер, Бугарија). Исто така, некои се песимистични околу интересот на локалните бизнисмени за инвестирање во социјални претпријатија *“Во социјалното претпријатие не постои интерес на инвеститорот, туку единствено филантропија”* (Т.Т., стеикхолдер, Бугарија), исто така *“Се додека социјалното претприемништво е во својата фаза на раѓање, интересот на инвеститорите ќе биде слаб или воопшто нема да постои”* (О.С., стеикхолдер, Македонија). Слабиот интерес на инвеститорите за социјални претпријатија се објаснува со фактот дека социјалното претприемништво не е добро препознаено во Бугарија и има неколку компании кои инвестираат во такви производи, но тие се заинтересирани само за лимитиран број на теми. Како можно решение на овој проблем се гледа подобрувањето на комуникацијата помеѓу инвеститорите и претприемачите *“физички, со организации на форуми или виртуелно со креирање на платформи”* (С.Д., стеикхолдер, Бугарија). Иако стеикхолдерите генерално се песимистични околу унапредувањето на социјалното претприемништво, тие се мотивирани да дадат поддршка со споделување на нивното знаење и специфично искуство. Песимистичкиот поглед кон социјалното претприемништво е поврзан со песимистичкиот поглед генерално кон прогресот на претприемништвото *“Јас сум подготвен да учествувам во процесот на популаризирање на социјалното претприемништво со цел да се поддржи претприемачкиот дух, којшто недостасува”* (Р.Ш., стеикхолдер). Дополнително, тие веруваат дека поттикнувањето на женското претприемништво во регионот ќе ја подобри конкурентноста во пограничниот регион *“Создавањето на социјални претпријатија предводени од жени жени ќе блијаат на можностите за подобра конкуренција”* (П.Ц., стеикхолдер, Бугарија)

Да сумираме, иако на макро ниво официјалните податоци покажуваат недоволна застапеност на социјални претпријатија во пограничниот регион Бугарија-Македонија, резултатите од квалитативните студии покажуваат голема лична мотивација за отворање и развивање на социјални и женски претпријатија на микро ниво. Личниот ентузијазам за решавање на постоечки социјални проблеми со помош на социјално претпријатие се верува дека е првиот и еден од најважните елементи за почеток, а со тоа може да се заклучи дека постојат сериозни амбиции во регионот. Тековно еден од факторите коишто недостасуваат за реализација на таа амбиција е иновативен инструмент кој ќе обезбедува комплексни информации, знаење и поддршка. Потенцијалните социјални претприемачки од регионот истакнуваат дека примарно им е потребно здобивање со професионално и практично знаење и поддршка од мрежата, експертите се инспирирани од идејата за трансфер на нивното знаење, давање поддршка и примена на иновации за поттикнување на решавање на постоечки локални проблеми со средствата на социјалното претприемништво. Понатаму, стеикхолдерите се возбудени од идејата за поврзување со други професионалци и споделување на искуства и надоградба на нивното знаење и искуство во врска со прашањата поврзани со социјално претприемништво. Амбицијата на првата мрежа на социјални/жени претприемачи е да ги пресретне потребите на сите заинтересирани страни од

пограничниот регион, со нивно инволвирање и обезбедувајќи им ја потребната поддршка на сите членови.

2. Проблеми, барања и предизвици за жени социјални претприемачи

Статистичките информации презентирани горе во секцијата Desk research покажаа дека жените од пограничниот регион и во Бугарија и Македонија се во понеповолна позиција во однос на вработување, плати и социјална инклузија, споредено со мажите во регионот. Овој заклучок треба да биде екстраполиран со позицијата на жените на национално ниво. Овие резултати беа потврдени на микро ниво со мислењето изразено од страна на испитаниците во социолошкото истражување. Повеќето од нив сметаат дека жените се во многу полоша позиција во однос на можностите за отворање на сопствено претпријатие во споредба со мажите и исто така во споредба со популацијата во главните градови на земјите. Проблемите и со нив поврзаните предизвици кои се цитирани најчесто како бариери за прогрес на женското социјално претприемништво во пограничниот регион се исти со оние со кои се соочуваат генерално потенцијалните жени претприемачи и можат да бидат класифицирани како :

- 1) Недостаток на знаење. Недостатокот на знаење за претприемништво и искуство е главниот проблем за жените претприемачи во регионот кои сакаат да отворат свое претпријатие. И двете страни, младите жени и експертите од двете страни на границата го делат истото мислење во овој поглед. Резултатите од истражувањето покажаа дека личната мотивација за отворање на сопствено претпријатие не е доволна за жените во пограничниот регион. Иако, статистичките податоци покажуваат дека младите жени од регионот се поамбициозни за образование и се подобро едуцирани од мажите од регионот, сепак здобиеното образование самото по себе се покажува како недоволно за формирање на сопствено претпријатие или недостаток на образованието со практично знаење. Ова предизвикува несигурност кај жените од пограничниот регион Бугарија-Македонија дали и како да започнат свој сопствен бизнис.

Во однос на концептот за социјално претприемништво, дури и оние кои се добро образовани не се чувствуваат доволно запознаени со истиот, бидејќи концептот доби на популарност во последните неколку години и е попопуларен во главните градови, но не толку добро препознаен во пограничните области. Оваа идеја е сумирана од ставовите на на една од младите дами кои учествуваа во анкетањето: “Поимот за социјално претприемништво е релативно нов и не е препознаен во пограничната зона како што е во Софија. Се што знам за концептот е резултат на моите пребарувања на интернет и јас сум ентузијаст за идејата за отворање на сопствено социјално претпријатие, но со сигурност ќе ми биде потребно да стекнам повеќе професионално знаење за тоа. (М.В., потенцијален социјален претприемач, Бугарија). Како што е погоре споменато, овој став е точен и според некои локални бизнисмени кои веруваат дека и тие би можеле да имаат придобивки од вклучувањето во една мрежа за социјални претпријатија. Потребното знаење може да биде адресирано во следните области: знаење за правните барања за креирање на сопствено претпријатие; информации за потенцијалните извори за финансирање; претприемачко и маркетинг знаење; обука и менторство како да се биде успешен;

информација за “други успешни приказни”; информации за сметководство и даноци. Како дополнување на оваа типологија, некои од испитаниците сметаат дека презентациските вештини се многу важни, бидејќи младите социјални претприемачи ќе треба да ги презентираат своите идеи пред потенцијални инвеститори на атрактивен начин кога ќе се обидуваат да добијат финансии за нивните проекти.

- 2) **Недостиг на информации за можностите.** И покрај фактот дека застапеноста на интернетот во регионот е релативно добра и мнозинството од популацијата има пристап до интернет на дневна основа, луѓето од пограничниот регион Бугарија-Македонија, а особено женската популација сеуште укажуваат на потешкотии во добивањето информации за бизнис/претприемачки можности. Интернетот како примарен извор на информации или не ги обезбедува бараните информации за отворање на социјално претпријатие или не е правилно искористен од популацијата во регионот. Секундарен извор на информации на кој се потпира локалното население се локалните самоуправи кои исто така се корисници на ЕУ фондовите во рамките на Оперативните програми. Анализата на стратешките политички документи на таргетираните општини покажаа дека тие имаат детални визии за подобрување на социјалните услуги и инклузија на загрозените групи во регионот, но речиси ништо не е споменато за значењето на социјалните претпријатија. Било која информација за можни бизнис/претприемачки прилики можат да бидат ограничени само до департманите за труд и оттука тие ја таргетираат само групата на регистрираните невработени лица, но не се пристапни за сите заинтересирани. Терцијарен извор на информации се граѓанските здруженија кои се активни во регионот, но сепак има многу работи кои сеуште треба да се направат за обезбедување на адекватни и доволно информации за прогрес на социјалното претприемништво во регионот. Во исто време тие информации се круцијални за младите мотивирани дами од регионот каде што стапката на невработеност на жените е висока и можностите за вработување се многу лимитирани. “Мора да созрее нашето разбирање за тоа што е социјално претприемништво и здружување на социјалните компетенции во оваа зона. Потребата од успешни социјални претпријатија коишто ги задоволуваат потребите на големи групи на загрозени луѓе и дури тогаш ќе може да зборуваме за интерес од инвеститорите. Засега, таков интерес отсуствува” (К.У Експерт).

3) **Недостиг на финансии.**

Недостигот на финансии се истакнува како еден од доминантните фактори кои ги лимитираат можностите за младите жени, но навраќајќи се кон горенаведената дефиниција за социјален претприемач како личност која “постапува смело без да биде попречена од достапните ресурси”, ова не е лоша вест за вистинските социјални претприемачи, туку напротив уште поголема мотивација да ги надминат потешкотиите поврзани со ограничените ресурси. Еден од експертите ја истакна важноста на потрагата за финансии: “Имајќи го во предвид овој проблем кој е еден од главните проблеми со кои се соочуваат жените при отворање на социјални претпријатија, многу е важно за младите жени претприемачи да имаат јасна идеја

за нивното претпријатие и најважно да бидат способни истата да ја презентираат на атрактивен начин пред потенцијалните инвеститори” (Г.Т., експерт, Бугарија). Исто така, се смета дека прогресот на успешните социјални претпријатија ќе води кон зголемување на интересот на инвеститорите: “Речиси не постои инвеститорски интерес за социјално претприемништво, но тој може да порасне доколку постојат успешни социјални претпријатија”. (Д.Д., експерт, Бугарија). “постои слаб интерес за социјално претприемништво поради фактот дека нема брз поврат на инвестицијата и нема јасни правила во оваа област. Нема државна поддршка. Социјалната сфера е една од најмалку реформираните области. Треба да се работи на креирање на јасни правила и легислатива за социјално претприемништво” (У.Б., експерт, Бугарија).

4) Недостиг на доверба во претприемачкиот потенцијал на жените и доминација на стереотипи.

Поради спецификите на регионот и фактот дека е далеку од главниот град, претприемачките можности за жените се помали во Бугарија, а особено оние за социјално претпријатие. Младите жени се со поделени мислења во однос на стереотипите. Некои од нив сметаат дека недостигот на доверба во претприемачкиот потенцијал на жените е круцијален и ги предодредува можностите за успех на претпријатијата управувани од жени и веруваат дека тоа треба да се промени “Луѓето уште веруваат дека жените се слаби и дека не можат да развијат бизнис. Тоа е непочитување кон жените. На жените сеуште им недостигаат финансии и имаат помалку контакти од мажите. Мажите и жените не треба да бидат нееднакви. Не треба да постои разлика помеѓу нив.” (М.Б., потенцијален социјален претприемач, Бугарија). И исто така “мажите се секогаш привилегирани, но тоа мора да биде променето. Жените во поголемите градови мора да го имаат надминато ова и веројатноста да се пронајдат себеси во бизнис е поголема.” (Л.В. потенцијален социјален претприемач, Бугарија). Ставот дека мажите се подобри претприемачи е типично за културите на малцинствата во регионот- ромската заедница во Бугарија и албанската заедница во Македонија. Од таа причина, инклузијата на жените од овие етнички групи ќе биде предизвик за зголемување на довербата кон жените во нивните локални заедници. Од друга страна, некои млади жени веруваат дека не постои разлика во бизнис можностите за мажите и жените “Мажите и жените се еднакви и двата пола имаат еднакви можности за бизнис, дури жените се и поуспешни во бизнисот” (Б.К., поренцијален социјален претприемач, Бугарија). Ова мислење го делат и повеќето експерти кои сметаат дека жените имаат поголем претприемачки потенцијал од мажите “Жените имаат поголем претприемачки потенцијал од мажите- тие се поорганизирани, повеќе претприемачки настроени и попрагматични од мажите. За жал тие сеуште се судираат со многу предрасуди и тоа ги попречува во развивање на нивниот претприемачки потенцијал” (Б.Н., експерт, Бугарија). Исто така жените се гледаат како посоодветни социјални претприемачи поради нивната чувствителна природа “Жените се многу добри во креирање на социјални бизниси, затоа што тие се природно наклонети кон сочувствување со другите” (Д.Д. Експерт, Бугарија).

Дополнително, сите учесници сметаат дека поддршката и промоцијата, од семејството и од менторите се едни од најпотребните нешта за успешен старт на социјално претпријатие.

“За жените кои почнуваат бизнис е многу важно добијат поддршка и охрабрување. Поддршката од семејството и поддршката за добивање пристап до обуки- на професионален план и клучни компетенции, како и промовирање и помош од луѓето со искуство во бизнисот. Доколку е присутна поддршка многу жени би започнале свој сопствен бизнис” (Ј.Б. експерт). “Светските истражувања покажуваат дека жените се поуспешни во социјалното претприемништво од мажите. Жените располагаат со потенцијалот да развијат социјално претприемништво, но им е потребна поддршка- обука, менторство, пристап до информации и опкружување кое пружа поддршка.”(К.Ј, експерт).

Уште еднаш, повикувајќи се на дефиницијата за социјално претприемништво дадена погоре, иако соочен со различни ограничувања, за вистинскиот претприемач претставува предизвик да види можности онаму каде што другите гледаат ограничувања и како што кажа еден експерт “... Доколку некој е длабоко мотивиран, тој ќе биде способен да ги надмине сите потешкотии и ограничувања поврзани со отварање на социјално претпријатие” (Б.Н., експерт). Исто така, постојат луѓе кои не го поврзуваат социјалното претприемништво со директен инвеститорски интерес . *“За мене, социјалното претприемништво е самостојна организација на луѓе кои се соочуваат со заеднички општествен проблем и се обидуваат да го решат самите”.* (С.Б., експерт, Бугарија)

3. Таргет групи на социјалните претпријатија

Бидејќи социјалното претпријатие е секогаш ориентирано кон потребите и проблемите на ранлива општествена група, првиот чекор во анализата е да се идентификува најзагрозената општествена група во регионот. Според податоците прибрани во социолошкото истражување, најзагрозени групи општествени групи се следниве:

- 1) **Повозрасни луѓе кои живеат во социјална изолација.** Некои од нив живеат во речиси напуштени села и не се способни да се грижат самите за себе. Овие луѓе се генерално со низок доход, незаштитени и често жртви на кражби во нивните сопствени домови. Најважните потреби на оваа група се нега, заштита и социјална инклузија.
- 2) **Претставници од малцински групи** – Роми од Бугарија, Албанци од Македонија и особено жени од овие групи. Припадниците на малцинствата се често нискообразовани што ги изложува на поголем ризик од невработеност. За жените од малцинствата е дури и потешко да најдат работа во пограничниот регион, а и доколку имаат работа таа обично е ниско квалификувана и слабо платена. Сите форми на обуки и подобрување на нивните квалификации претставуваат придобивки за овие групи.
- 3) **Млади луѓе кои не се во процес на образование, вработување или обука;** Младите луѓе кои не се ангажирани ниту во образовен процес, ниту се вработени ниту посетуваат обуки се една од најзагрозените групи, за којашто и е потребно екстерно да се направат напори во насока на зголемување на нивната мотивација за лична реализација и во смисла на креирање на атрактивни можности за нив.
- 4) **Самохрани мајки;** Самохраните мајки од пограничниот регион се исто така истакнувани како една од најмногу запоставените групи чија главна потешкотија е недостатокот од добро платени (или било какви) можности за работа со флексибилно работно време што

ќе им овозможи да се грижат за нивното дете. Неуспехот да најдат работа ги става под ризик од сиромаштија и социјална исклученост. Добра можност за самохраните мајки е или да работат неколку часови или да работат од дома.

- 5) **Лица со посебни потреби;** Луѓето со посебни потреби/оштетувања се традиционално поврзани со работнички заедници, кои претставуваат тип на социјални претпријатија и многу често единствена можност за вработување на луѓето од оваа социјална група. Главниот проблем на лицата со посебни потреби од пограничниот регион е отсуство на соодветна инфраструктура, што е главна причина за нивната социјална исклученост.
- 6) **Привремено или перманентно невработени;** Група на невработени луѓе од пограничниот регион исто така се смета како ранлива група, бидејќи се состои од луѓе кои живеат во сиромаштија и обично се социјално исклучени
- 7) **Деца под ризик:** Деца кои престојуваат во социјални институции, деца кои живеат со еден родител или се одгледани од нивните баби и дедовци, деца изложени на ризик од физичко насилство; деца со физички болести;
Повеќето од овие деца немаат еднаков старт во нивниот живот во споредба со другите деца, што ги изложува на повисок ризик за социјално исклучување. Истиот проблем важи и за повозрасните деца кои ги напуштаат социјалните институции и имаат проблем да најдат сместување и работа. Деца под ризик може да бидат и корисници и провајдери во социјално претпријатие.

4. Специфични бизнис можности

Испитаниците кои учествуваа во истражувањето ги презентираа нивните перцепции за специфичните бизнис можности кои ги нуди пограничниот регион Бугарија-Македонија, од аспект на можностите за креирање на социјални претпријатие предводени од жени. Многу идеи беа земени во предвид и важно да се забележи дека нема значајни разлики во ставовите на македонските и бугарските ментори, како и помеѓу потенцијални жени претприемачи од Македонија и Бугарија. Мислењата главно беа поделени во контекст на бизнис можностите за обезбедување на услуги. Едните сметаат дека секторот на услуги е добро развиен во регионот и постојат подобри шанси во секторот производство и други кои сметаат дека образованието, иновациите и развојот на ИТ секторот се најдобрите можни опции во регионот. За да дадеме подобар увид во секоја од нив ќе бидат презентирани повеќе детали со конкретни примери дадени од испитаниците:

1) Можности за отворање на социјално претпријатие фокусирани кон обезбедување на услуги

1.1. Услуги за забавување – фризер, козметичар,

1.2. Локални туристички услуги – “Гостилници, партнерства со локални производители. Ова ќе креира вработување од една страна, а од друга страна локалните заедници ќе живеат на поорганизиран начин и ќе соработуваат.(Д.Д., експерт, Бугарија). Природните ресурси се слични

на двете страни од границата и се многу соодветни за развивање на туристички понуди поврзани со развој на рурален-еко-спа-туризам;

1.3. Услуги за здравствена заштита;

1.4. Создавање на домови за стари лица или луѓе со физички/ментални болести;

1.5. Услуги поврзани со конзервирање/заштита на автентична храна, култура, традиција и обичаи;

1.6. Волонтерски услуги. "Социјалното претпријатие е инволвирано во волонтирање и заедничко помагање. Волонтерите можат да бидат обучени да им помогнат на старите лица, на лицата со посебни потреби. Креирање на групи за помош на луѓето од малцинствата- мотивирање на младите Роми да продолжат со образованието, обучување на ниско образовани луѓе со вештини кои им се потребни за да започнат со работа.." (Т.Д, експерт, Бугарија)

2) Можности за отворање на социјално претпријатие фокусирано на производство.

Производството на добра се смета како подобра бизнис можност во регионот од дел од испитаниците, бидејќи се смета дека бара поголеми напори во споредна со обезбедување на услуги и оттука може да биде многу поуспешно. "Секој може да почне да продава услуги и токму затоа има многу компании фокусирани кон давање на услуги, но само храбрите започнуваат производство, бидејќи истото е многу поризично, но и шансите за успех се поголеми" (Б.Ц. Експерт, Македонија). Можностите за производство на добра можат да бидат сумирана во следната типологија:

2.1. Производство и обработка на земјоделски добра. Постојат повеќе фактори кои се сметаат како предности за развој на земјоделскиот бизнис во пограничниот регион- добра клима во текот на целата година, многу плодни полиња соодветни за производство на овошје и зеленчук, како и за одгледување добиток во фарми. Особено, производството и обработка на еколошки производи-овошје, зеленчук и билки, се смета како многу важна бизнис гранка.

2.2. Текстилна индустрија;

2.3. Обработка на крзно;

Исто така, бидејќи регионот не е пренаселен, постојат многу напуштени или некористени згради коишто можат да бидат искористени за развивање на производствено ориентирани претпријатија.

3) Можности за отворање на социјални претпријатија поврзани со образование- и формално и неформално

3.1. Специјални услуги фокусирани кон зголемување на капацитетот на луѓето, таргетирање на групи за обуки на двете страни од границата, како главни проблеми со кои се соочуваат ранливите групи во пограничниот регион и се поврзани со ниските квалификации и слабите јазични вештини.

3.2. Образовни услуги ориентирани кон ниско образована популација во насока на нивна поддршка за достигнувања на барањата кои ги имаат бизнисите за знаења и вештини

3.3. “Зелено образование” ориентирано кон учење на локалното население за заштита на природните ресурси и живеење во баланс со природата

3.4. Подготовка на студенти за универзитети во регионот или за последователно развивање на нивната кариера (креирање на академии, итн.)

3.5. Оддржување на обуки кои не се популарни во регионот, доживотно учење и стручни и обуки за рачна изработка.

3.6. Организација на масовно образование –академии.

4.) Можности за воспостаувањена социјално претпријатие со фокус на иновација и развој на ИТ сектор.

4.1. Социјално ориентирано ИТ претпријатие фокусирано на образовна платформа за успешно поврзување со пазарот на трудот.

4.2. Технологија - оптимизација на процесот, итн. “Технологијата и образованието даваат голем потенцијал за развивање на бизнис идеи. Во овој регион две нишки останала назад, компаративно со остатокот на светот и може да бидат подобри на повеќе начини. *Technology and education provide great potential for developing business ideas. In this region, the two niches have remained comparatively backward with the rest of the world and can be improved in many ways*” (G.T. Експерт, Бугарија)

4.3. Бизнис чиј таргет е животната средина – “на пример, рециклирање на материјали или подобрување на (урбаната) средина, како и развој на културата и уметноста. (S.D., Експерт, Бугарија).

5) Други

5.1. Бизнис во сферата на културата. “Постојат повеќе можности да се започне бизнис во областа на културата во регионот, поради тоа што сме многу поврзани. Ние имаме заедничка култура, традиции, обичаи и креативност. Креирањето на социјални претпријатија во сферата на културата е предуслов за појава на уникатни нешта. *Најголемиот проблем за сите ранливи групи е врска со другите заедници, контактот со различни луѓе. Преку активности поврзани со манифестирање на таленти и таленти во полето на културата, оваа изолација може да биде надмината.* (E.D. експерт, Бугарија).

5.2. Организирање на саеми за средби на луѓето од двете страни на границата. “Ова ќе креира пазар на мали произведувачи во регионот и истотака ќе им помогне да се запознаат, да станат поблиски и да се почувствуваат како една заедница. Ова истотака ќе поттикне идеи за адресирање на различни општествени предизвици и начини тие да се надминат” (S.B., експерт, Бугарија).

5.3. Создавање на бизнис инкубатори;

5.4. Заеднички социјални претпријатија во пограничната зона Бугарија-Македонија. "Ние имаме слични општествени проблеми, добри меѓучовечки односи и институции во регионот. Нема јазични бариери". (Т.Д, експерт, Бугарија).

Пристап до информации

Заклучок